
CIKKEK

**AZ EURÓPAI KÖZJOG
TÖRTÉNETÉNEK
ÚJRAÍRÁSA:
A TÖRTÉNÉSZEK ÚJ HOZZÁJÁRULÁSA***

MORTEN RASMUSSEN**

- I. BEVEZETÉS 1187
- II. AZ EURÓPAI KÖZJOG MAGYARÁZATA - EGY
INTERDISZCIPLINÁRIS TERÜLET
.....RÖ
VID TÖRTÉNETE 1189
- III. MELY SZEREPLŐK ALAKÍTOTTÁK AZ EURÓPAI KÖZJOGOT? 1198
- IV. AZ EURÓPAI KÖZJOG ALKOTMÁNYOS GYAKORLATA -
A TRANSZNACIONÁLIS SZINT 1202
- V. AZ EURÓPAI KÖZJOG ALKOTMÁNYOS GYAKORLATA -
A TAGÁLLAMOK SZEREPE. 1211
- VI. AZ EURÓPAI KÖZÉLET ÚJ TÖRTÉNETE FELÉ
.....JOG 1218

I. BEVEZETÉS

A mai Európában az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) egyedülállóan hiteles nemzetközi bíróságként működik. Kulcsfontosságú doktrínái - a közvetlen hatály és a szupremácia - biztosítják az európai jogszabályok viszonylag hatékony végrehajtását a szokásos nemzetközi szervezetekhez képest. Hasonlóképpen, a

* Ez a cikk egy 2012 novemberében a washingtoni The American University Washington College of Law (Washington, DC) jogi karán tartott előadáson alapul. Szeretnék köszönetet mondani Bill Daviesnek és Fernanda Nicolának az esemény megszervezéséért és azért, hogy lehetőséget adtak az európai közjoggal kapcsolatos új történelmi kutatások bemutatására. Szeretném továbbá megragadni az alkalmat, hogy köszönetet mondjak az esemény két hozzászólójának, Mark Pollacknak és Francesca Bignaminak, valamint Fernanda Nicolának, Bill Daviesnek és Michelle Egannek az értő megjegyzésekért, amelyek segítettek a cikk élesítésében.

** Saxo Intézet, Történelmi Szekció, Koppenhágai Egyetem.

a nemzeti bíróságok által az Európai Bíróságnak küldött előzetes döntéshozatal iránti kérelmek Európa-szerte hangot adtak a magánjogi pereskedőknek, hogy érvényt szerezzenek az európai szerződések és jogszabályok által biztosított jogaiknak. Az Európai Bíróság mára olyannyira központi szerepet tölt be az EU-ban, hogy a szimpatizáns tudományos megfigyelők szerint egyfajta európai legfelsőbb bírósággá vált, és egy alkotmányos, proto-föderális jogrendet épített ki.¹ Hogyan történt ez? Hogyan tudott egy sor nemzetközi szerződés - a Római Szerződések (1957) -, bár kissé szokatlan jellegű, fokozatosan alkotmányos státuszba kerülni, vagy legalábbis ahhoz vezetni, amit "alkotmányos gyakorlatnak" nevezhetünk?²

Ez volt a kulcskérdése az európai közjog megalapozására és fejlődésére összpontosító, újonnan kialakuló jogtörténeti területnek. A rendelkezésre álló magán-, állami és európai levéltárakból származó új bizonyítékokra támaszkodva az új történeti kutatás a kulisszák mögé tekint, hogy feltárja azt a világot, amelyben az európai közjog létrejött. Az eredmény az európai jog társadalmi, intézményi, jogi és ideológiai gyökereinek összetettebb és mélyebb megértése.

1. *Lásd* ROBERT LECOURT, *L'EUROPE DES JUGES* (1976) (az Európai Bíróság a tagállamok mindennapi életének szabályaiba behatoló felsőbb bíróság); Olivier Audéoud, *L'acquis Communautaire, du "Mythe" à la Pratique*, REVUE 33 D'ÉTUDES COMPARATIVES EST-OUEST (672002); G. Frederico Mancini, *The Making of a Constitutional Europe*, COMMON 26 MKT. L. REV. 595 (1989) (amely azt javasolja, hogy az EJC egy föderális típusú struktúrát hozott létre Európában). *Lásd általában*: JOSEPH WEILER, *AZ EURÓPAI KONSTITÚCIÓ: "AZ ÚJ RUHÁZAKNAK VAGY ELNÖKSÉGE?"*. AND OTHER ESSAYS ON EUROPEAN INTEGRATION (1999); Eric Stein, *Lawyers, Judges and the Making of a Transnational Constitution*, AM 75. J. INT'L L. 1 (1981).

2. *Lásd általában* Stein, *fenti* megjegyzés (Itámogatva azt a felfogást, hogy az "alkotmányos gyakorlat" koncepciója előnyben részesül az "alkotmányozás" szokásos mainstream koncepciójával szemben, mivel ez utóbbi azt sugallja, hogy az Európai Bíróság sikeresen alakította át a Római Szerződéseket egyfajta proto-föderális európai alkotmánnyá). Nem vitatom, hogy az EB megpróbálta elérni ezt a célt, de ha helyette az "alkotmányos gyakorlat" fogalmát alkalmazzuk, elkerülhetjük az eredmény természetére vonatkozó elhamarkodott feltételezéseket. *Lásd általában* JOHN ERIK FOSSUM & AGUSTÍN JOSÉ MENÉNDEZ, *THE CONSTITUTION'S GIFT: A CONSTITUTIONAL THEORY FOR A DEMOCRATIC EUROPEAN UNION* (2001) (érdekes kísérletet tesz az "alkotmányozás" alternatív folyamatainak összehasonlító történeti megközelítésen alapuló konceptualizálására). Ez a cikk amellet érvel, hogy az európai intézmények alkotmányos gyakorlata - részben egyetértve Fossummal és Menéndezzel - nem állította az EU-t döntően az alkotmányozás útjára. Ennek részletesebb kifejtését lásd a VI. részben. *Lásd a Római Szerződést*, ápr. U.N24,1958,294.T.S. [a 4300továbbiakban: Római Szerződés] (az Európai Gazdasági Közösség, amelyből később az Európai Unió lett).

közjog.³ Ez a cikk ennek az új kutatási területnek az eredményeit tárgyalja, és azt, hogy hogyan járul hozzá az európai közjog fejlődésének és természetének általános megértéséhez. Ezt három lépésben fogjuk megtenni. Először a II. rész röviden áttekinti az európai közjoggal kapcsolatos jog- és társadalomtudományi kutatásokat történelmi perspektívában. Másodsor, a III., IV. és V. rész három konkrét dimenziót fog áttekinteni, amelyekhez az új történelmi szakirodalom hozzájárul. Végül a VI. rész megvitatja, hogy az új történelmi irodalom milyen mértékben kínál revizionista beszámolót az európai közjog történetének a jog- és társadalomtudományokban uralkodó felfogásához.

II. AZ EURÓPAI KÖZJOG MAGYARÁZATA - EGY RÖVID TÖRTÉNET EGY INTERDISZCIPLINÁRIS TERÜLET

Napjainkban az uniós jogi tanulmányok a tágabb értelemben vett európai tanulmányok különösen változatos és mélyen interdiszciplináris részterülete. Az 1970-es évek végéig azonban az európai közjog elemzéséhez a legfontosabb hozzájárulások főként jogászoktól érkeztek, akadémikusoktól és hivatásos jogászoktól egyaránt.⁴ Az Európai Bíróság *Van Gend en Loos* (1963) és *Costa kontra E.N.E.L.* (1964) ügyben hozott kulcsfontosságú ítéletei nyomán, amelyek bevezették az európai jog közvetlen hatályát és elsőbbségét, az uniós jogi tudományok különálló területe alakult ki.⁵ A jogi szakírók fő foglalkozása a

3. *Lásd általában* BILL DAVIES, RESISTING THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE: WEST GERMANY'S CONFRONTATION WITH EUROPEAN LAW, 1949-1979 ix (2012) (megjegyezve, hogy a legtöbb tudós nem vizsgálta az Európai Unió jogi integrációjának folyamatát annak a kornak a történelmi kontextusában, amelyben az integráció zajlott); Morten Rasmussen, *Constructing and Deconstructing 'Constitutional' European Law: Some Reflections on How to Study the History of European Law*, in EUROPE: THE NEW LEGAL REALISM (639) Henning Koch et al. szerk., 2010) [a továbbiakban Rasmussen, *Constructing and Deconstructing 'Constitutional' European Law*]. (az európai "alkotmányos" jog történetének áttekintése); 21 CONT. EUR. HIST. (Special Issue No. 3) (2012) (az európai közjoggal kapcsolatos publikációkat tartalmazza); J14. EUR. INTEGRATION HIST. (2008) (az európai közjog tanulmányozásával kapcsolatos legfontosabb publikációkat tartalmazza).

4. *Lásd* Harm Schepel & Rein Wesseling, *The Legal Community: Writing of Europe: Judges, Lawyers, Officials and Clerks in the Writing of Europe*, 3 EUR. L.J. 165, 171-76 (1997) (hangsúlyozva, hogy az európai jogi doktrínát a nemzeti közjogi és nemzeti gazdasági jogi folyóiratok íróihoz képest szokatlanul nagy arányban írják a közigazgatási és igazságügyi intézmények munkatársai).

5. *Lásd a* C-6/64. sz. *Costa kontra E.N.E.L.*, E1964.C.R. ügyet (az európai jog elsőbbségének 587 megállapítása az egyes tagállamok jogszabályaival szemben); a C-6/64. sz.

Az első évtizedekben az európai közjog fejlődésének apolitikus olvasatát alkalmazó doktrinális kommentár volt.⁶ Eszerint a tudományosság szerint az Európai Bíróság egyszerűen a Római Szerződések szabályait alkalmazta szisztematikus, jogilag hiteles módon. Ha bizonyos ítéleteket a kormányok vagy a közvélemény ellentmondásosnak tartott, az semmiképpen sem a bírósági aktivizmus bizonyítéka volt; inkább a tagállamok ingadozó politikai akaratának kifejeződése volt, hogy teljesítsék az általuk ratifikált szerződésekből eredő kötelezettségeket.⁷ Az Európai Bíróság ítélezési gyakorlatának magas színvonala - érveltek - szintén kulcsfontosságú tényezőt jelentett a szakirodalom szerint az európai közjogi doktrínák és gyakorlatok nemzeti bírák általi fokozatos elfogadásában.⁸ Valójában az európai közjog kialakulásának folyamata elsősorban jogi érvelés és meggyőzés volt. Míg az európai közjog természetéről szóló különböző viták, különösen az 1950-es években és az 1960-as évek elején, azt érintették, hogy az európai közjog csupán a nemzetközi jog egy részhalmaza, vagy pedig alkotmányos jellegű,⁹ az 1960-as évek közepétől kezdve az Európai Bíróság bírái általában igyekeztek elkerülni az ilyen politikailag feszült vitákat, és fenntartani formalista álláspontjukat.¹⁰

C-26/62 Van Gend en Loos kontra Administratie der Belastingen, E1963.C.R. (1megállapítva, hogy az EGK-Szerződés egyes rendelkezései olyan egyéni jogokat teremtenek, amelyeket a nemzeti bíróságoknak védeniük kell).

6. Lásd Martin Shapiro, *Comparative Law and Comparative Politics*, 53 S. CAL. L. REV. 537, 538 (1980) (az állítólagosan apolitikus uniós jogterület klasszikus leírását nyújtja).

7. *Vö. id.* 541-42. o. (azt állítva, hogy a cél az európai internacionalizmus felé való elmozdulás volt, de a valóságban "a politikai lojalitások növekvő összetettsége és sokfélesége" nyilvánult meg).

8. Lásd *id.* at (538) az európai ítélezési gyakorlat idealista szemléletét úgy írja le, mint amely egyszerűen felfedezi az európai jog valódi értelmezését).

9. Lásd *pl.* , 6 ACTES OFFICIELS DU CONGRÈS INTERNATIONAL D'ÉTUDES SUR LA COMMUNAUTÉ EUROPÉENNE DU CHARBON ET DE L'ACIER (A. Giuffrè szerk., 1958); Gerhard Bebr, *The Relation of the European Coal and Steel Community Law to the Law of the Member States: A Peculiar Legal Symbiosis*, 58 COLUM. L. REV. 767 (1958) (a tagállami alkotmányok és a szerződés közötti konfliktusokat tárgyalja, de nem utal magára a szerződésre mint egyfajta alkotmányra); Pierre Pescatore, *Rapport General*, in ZEHN JAHRE RECHTSPRECHUNG DES GERICHTSHOFS DER EUROPÄISCHEN GEMEINSCHAFTEN (520,1963520) (érdekes példákat mutat be az európai közjog természetével kapcsolatos vitákra a korai időszakban).

10. Lásd *pl.* André M. Donner, *The Constitutional Powers of the Court of Justice of the European Communities*, 11 COMMON MKT. L. REV. 128 (1974) (azzal érvelve, hogy e dokumentumok felhasználásával a bírák "jelentős

Az 1970-es évek végétől a jogtudomány alapvetően átalakult, és eltávolodott az eredeti apolitikus olvasattól. Két tudós - a legjelentősebb amerikai székhelyű szakértő, Eric Stein Ann Arborból és a fiatal Joseph H. H. Weiler, aki akkoriban a firenzei Európai Egyetemi Intézet doktorjelöltje volt - először egymástól függetlenül, később pedig bizonyos mértékig kölcsönös inspirációban fogalmazta meg azt, ami egy évtized alatt az új tudományos paradigmává fejlődött.¹¹ Bár eltérő érveket követtek, abban egyetértettek, hogy az Európai Bíróság aktív döntést hozott az integráció javára. Azzal, hogy a Római Szerződéseket úgy értelmezte, mintha azok alkotmányt jelentenének, az EB egy proto-föderális jogrendet épített ki; Stein híres fogalomhasználatával élve, az EB "alkotmányosította" a szerződéseket.¹² Stein hozzátette - az európai intézményekben fennálló bensőséges személyes kapcsolatainak alapján -, hogy a Bizottság Jogi Szolgálata kulcsszerepet játszott e döntés előmozdításában és legitímálásában.¹³ Weiler eredeti hozzájárulása az volt, hogy az európai közjog fejlődését összehasonlító perspektívába helyezte az integrációs folyamat politikai dimenziójával. Azzal érvelt, hogy amikor az Európai Bíróság megerősítette a jogérvényesítést a jogi szférában, ezzel párhuzamosan - ha nem is feltétlenül ok-okozati összefüggésben - a nemzeti végrehajtó hatalom megerősödése is megtörtént a vétőjog bevezetése miatt az Európai Unióban. 1966.¹⁴

alkotmányozó hatalom", de egyáltalán nem "jogalkotó és nem alkotmányozó"); Pierre Pescatore, *Rôle et Chance du Droit et des Juges dans La Construction d'Europe*, REVUE INTERNATIONALE DE DROIT COMPARÉ (51974) (az alkotmányos hatalomról szóló

az európai közjog kialakítása stabil alkotmányon, szerződéseken, törvényhozó hatalmon és közösségi bírói hatalmon keresztül).

11. *Lásd általában* Anne Boerger-De Smedt & Morten Rasmussen, *Legitimizing the European Court of Justice? The History of the Constitutionalisation Paradigm, 1950-1992* (2011. december) (kiadatlan konferencia-előadás, Koppenhágai Egyetem) (Stein és Weiler alkotmányalkotás-elméletük kialakulásának folyamatát ismerteti).

12. *Lásd* Stein, *Supra* note 1, 24-25. o. (megállapítva, hogy "a bíróságot a Bizottság vezette a nagyobb jogi integráció felé tartó feltartóztathatatlan fejlődésben").

13. *Lásd* ERIC STEIN, THOUGHTS FROM A BRIDGE: A RETROSPECTIVE OF WRITINGS ON NEW EUROPE AND AMERICAN FEDERALISM 472 (2000) (beszámol arról, hogy Michel Gaudet, az Európai Bizottság Jogi Szolgálatának első főigazgatója milyen nagy szerepet játszott abban, hogy tanúja volt a szolgálat előzetes erőfeszítéseinek a *Van Gend és Loos ügyben*); Stein, *supra* note 1, 24-25. o. (kifejti, hogy a Bizottság Jogi Szolgálata hogyan dolgozta ki azt az érvet, amely lehetővé tette a Bizottság számára, hogy a szerződést alkotmányként kezelje).

14. *Lásd* JOSEPH WEILER, SUPRANATIONAL LAW AND THE SUPRANATIONAL SYSTEM: LEGAL STRUCTURE AND POLITICAL PROCESS IN THE EUROPEAN COMMUNITY (1982); Joseph Weiler, *The Community System: A kettős jelleg*

A nemzeti vétójog bevezetése az új szakpolitikák kidolgozása felett azt jelentette, hogy a nemzeti kormányok el tudták tűrni a jogrend érvényesítésének szigorítását. Ami a nemzeti bíróságokat erre motiválta - azon a feltételezésen túl, hogy az európai bírói karok formalizmusának ereje miatt meggyőzte őket az EB jogi érvelése -, az a bírósági hatalom általános megerősödése volt, amelyet az EB-vel való együttműködés serkentett. Az EK megújult dinamikája az Egységes Európai Okmány (1986) elfogadásához kapcsolódott, amely a Tanácsban a többségi szavazás bevezetésével megreformálta a jogalkotási rendszert, és azzal fenyegetett, hogy megbontja azt az egyensúlyt, amelyen az "alkotmányos gyakorlat" nyugodott.¹⁵ Weiler azonban 1994-re arra a következtetésre jutott, hogy az alkotmányos projekt nemcsak túlélte, hanem sikerrel is járt, és hogy a tagállamok, beleértve a nemzeti bíróságokat is, elfogadták a "csendes forradalmat".

Az európai integráció új dinamikájától és a hidegháború 1989-es végétől inspirálva az amerikai politológusok új generációja készen állt arra, hogy tanulmányokat kezdjen a jogi integrációról, amely addig általában figyelmen kívül maradt az európai integrációról szóló legtöbb politikatudományi tanulmányban, és amely látszólag olyan sikeres volt.¹⁶ Olyan fiatal tudósok, mint Alec Stone Sweet, Karen Alter, Anne-Marie Slaughter, Geoffrey Garret és Daniel Kelemen az 1990-es években és a korai években kezdték el tanulmányozni az európai közjogot, doktori disszertációkat írni, valamint fontos cikkeket és monográfiákat publikálni.

of Supranationalism, in YEARBOOK OF EUROPEAN LAW I 267, 268 (F. G. Jacobs szerk., 1981) (az Európai Közösséget alkotó államok és a Közösség szupranacionális szervei közötti kölcsönhatás alakulását vizsgálva); Joseph Weiler, *The Transformation of Europe*, YALE 100 L.J. 2403, 2428-29 (1990) (arra utalva, hogy a vétójog nélkül a tagállamok talán nem értettek volna egyet az Európai Bíróság által végrehajtott "alkotmányozással").

15. Joseph Weiler, *The Transformation of Europe*, 100 YALE L. J. 2403 (1991); Joseph Weiler, *The Community System: The Dual Character of Supranationalism*,

1 Y.B. EUR. L. 267-306 (1981); Joseph Weiler, *Supranational Law and the Supranational System: Jogi struktúra és politikai folyamat az Európai Közösségben* (1982) (kiadatlan doktori értekezés, Európai Egyetemi Intézet).

16. *De lásd* Ernst B. Haas, *Foreword* to STUART A. SCHEINGOLD, *THE LAW IN POLITICAL INTEGRATION: THE EVOLUTION AND INTEGRATIVE IMPLICATIONS OF REGIONAL LEGAL PROCESSES IN THE EUROPEAN COMMUNITY* (1971) (megjegyzi, hogy ahelyett, hogy növelte volna a nemzeti szintű megfelelést, az európai regionális jog nagyobb rugalmasságot adott a nemzeti végrehajtóknak); STUART A. SCHEINGOLD, *THE RULE OF LAW IN EUROPEAN INTEGRATION: THE PATH OF THE SCHUMAN PLAN* (1965) (az európai integrációról szóló értekezést tartalmaz).

2000s.¹⁷ Az amerikai politológusok ezen új generációja eleinte azt a hagyományos - és kevésbé gyümölcsöző - amerikai vitát ismételtette, hogy a realizmus vagy a neofunkcionalizmus magyarázza-e legjobban az európai közjog fejlődését.¹⁸ Miután azonban olyan emberekkel találkoztak, mint Weiler és Federico Mancini, az Európai Bíróság bírójának, akik az új európai jogállamiság vívmányait harsogták, ezek¹⁹ a tudósok az alkotmányos paradigma keretein belül kezdtek el dolgozni, feltárva a különböző dimenziókat, amelyeket ki kellett egészíteni. Az európai közjogról szóló új politikatudományi irodalom eredetisége abból adódott, hogy ezek a fiatal politológusok magukkal hozták tudományáguk fogalmi és elméleti eszközeit, és az Európai Bíróságot "normális" intézményi és politikai szereplőként elemezték.²⁰ Ebből a megközelítésből egy éles érzékenység alakult ki arra vonatkozóan, hogy az Európai Bíróságnak hogyan sikerült mind önmagát, mind a többi szupranacionális intézményt felhatalmazni az esetjogán keresztül, ami elmélyítette a már korábban is előadott meglátásokat.

17. *Lásd pl.*, KAREN ALTER, ESTABLISHING THE SUPREMACY OF EUROPEAN LAW: THE MAKING OF AN INTERNATIONAL RULE OF LAW IN EUROPE (2001) [a továbbiakban: ALTER, ESTABLISHING THE SUPREMACY OF EUROPEAN LAW] (az európai jog nemzeti támogatásának és az európai politikára gyakorolt hatásának magyarázata); R. DANIEL KELEMEN, THE RULES OF FEDERALISM: INSTITUTIONS AND REGULATORY POLITICS (2004) (azon az állásponton van, hogy "az EU szabályozási politikájának fejlődése leginkább úgy érthető meg, ha az EU-t föderális rendszerként tekintjük"); ALEC STONE SWEET, GOVERNING WITH JUDGES: CONSTITUTIONAL POLITICS IN EUROPE (2000) (az Európában a végrehajtható alkotmányok létrehozásával járó, a kormányzásban bekövetkezett alapvető változások magyarázata).

18. *Lásd pl.* Anne-Marie Burley & Walter Mattli, *Európa a Bíróság előtt: A Political Theory of Legal Integration*, 47 INT'L ORG. 41 (1993) (azzal érvelve, hogy "a közösség jogi integrációja figyelemre méltóan szorosan megfelel az eredeti neofunkcionalista modellnek ..."); Geoffrey Garrett, *The Politics of Legal Integration in the European Union*, INT49'L ORG. 171, 171-72 (1995) (az EU fejlődésének tárgyalása, valamint a nemzeti kormányok és a Bíróság magatartásának elemzése a jogi integráció elméletének kidolgozása érdekében); Geoffrey Garrett et al., *The European Court of Justice, National Governments, and Legal Integration in the European Union*, INT52'L ORG. 149,175 (1998) (arra utalva, hogy az olyan címkék, mint a "neofunkcionalizmus" és a "kormányköziség" vitatása nem produktív "az európai integrációval kapcsolatos tudományosság tekintetében").

19. *Lásd* Karen J. Alter, *A jogról és a politikáról az Európai Bíróságon: An American Perspective*, in EUROPE: THE NEW LEGAL REALISM, *supra* note 3, at 1, 1-2 (beszámol arról, hogy Federico Mancini bírójának milyen hatással volt a szerzőnek az Európai Bíróság iránti érdeklődésének fokozására); Mancini, *supra* note 1 (az Európai Bíróságnak a szerződés "alkotmányba foglalásában" elért eredményeiről).

20. *Vö.* ALTER, ESTABLISHING THE SUPREMACY OF EUROPEAN LAW, *supra* note 17, 5-8. o. (megjegyezve, hogy az európai politikai folyamatban az EB szerepe az európai jogrendszer fejlődésével együtt változott).

Weiler és Stein.²¹ Emellett két alternatív magyarázat is született arra vonatkozóan, hogy az alkotmányos gyakorlat hogyan vált elfogadottá a nemzeti igazságszolgáltatási szervek és kormányok körében.²²

Alec Stone Sweet egy sor publikációjában azzal érvelt, hogy az EK kereskedelmi liberalizációja a nemzeti bíróságok által az Európai Bíróság elé terjesztett előzetes döntéshozatali mechanizmuson keresztül magánjogi peres eljárásokhoz vezetett, ami viszont olyan esetjogot eredményezett, amely elősegítette az erős jogrend kiépítését és a kereskedelem liberalizációját.²³ A jogi integráció virtuális köre jött létre a tagállamok kormányainak hatókörén kívül.²⁴ Karen Alter alternatívaként azzal érvelt, hogy az EB ítélezési gyakorlatának befogadási folyamata a tagállamokban vitatottabb volt, mint azt eddig feltételezték.²⁵ Franciaország és Németország eseteit vizsgálva széles körű ellenállást talált a nemzeti bírói karok körében az alkotmányos gyakorlattal szemben. Az európai közjog pontos formája következésképpen az Európai Bíróság és a nemzeti bíróságok között létrejött kompromisszum volt. Az alkotmányos gyakorlatot végül azért fogadták el, mert a nemzeti alsóbb szintű bíróságok az előzetes döntéshozatali mechanizmus révén önhatalmi okokból segítették az európai doktrínák előmozdítását, de azért is, mert az európai integráció dinamikája az 1980-as években kikényszerítette a nemzeti felsőbbbíróságok utolsó ellenállását is.

21. *Lásd id.* 1. o. (azzal érvelve, hogy az Európai Bíróság új szabályalkotási hatáskörét annak biztosítására használta fel, hogy a tagállamok "tisztelőben tartsák európai jogi kötelezettségeiket").

22. *Lásd általában:* AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG ÉS A NEMZETI BÍRÓSÁGOK - DOKTRINÁCIÓ ÉS BÍRÓSÁGI BÍRÓSÁG: LEGAL CHANGE IN ITS SOCIAL CONTEXT (Anne- Marie Slaughter et al. eds., 1997) (amely a bíróságokra és bizonyos mértékig a jogi kultúrára összpontosító nemzeti befogadási tanulmányok kiváló gyűjteményét tartalmazza); STONE SWEET, *supra* note. 17.

23. *Lásd* Alec Stone Sweet & Thomas L. Brunell, *The European Court and the National Courts: A Statistical Analysis of Preliminary Reference, 1961-95*, 5 J. EUR. PUB. POL'Y 66, 72 (1998) [a továbbiakban: Stone Sweet & Brunell, *The European Court and the National Courts*] (azzal érvelve, hogy mivel "az Európai Bíróság ítéletei stabilizálják az EK-jog értelmével kapcsolatos elvárásokat", a nemzetközi kereskedelem előtt álló akadályok le fognak bomlani).

24. *Lásd pl.*, Alec Stone Sweet & Thomas Brunell, *Constructing a Supranational Constitution*, in THE JUDICIAL CONSTRUCTION OF EUROPE 45, 49 (2004) [a továbbiakban Stone Sweet & Brunell, *Constructing a Supranational Constitution*] (megjegyezve, hogy a tervezett közös piac által vezérelt negatív integráció olyan űrt teremtett, amelyet az európai közösségi jognak kellett betöltenie); *lásd még* Marlene Wind et al., *The Uneven Legal Push for Europe: Questioning Variation When National Courts Go to Europe*, EUR10. UNION POL. 63 (2009) (Stone Sweet előzetes hivatkozásokkal kapcsolatos munkájának megvitatása és kritikája).

25. *Lásd* ALTER, ESTABLISHING THE SUPREMACY OF EUROPEAN LAW, *supra* note at (17,1 megjegyezve, hogy a korábbi munkák nem foglalkoztak azzal, hogy miért fogadták el az EB ítélezési gyakorlatát).

a bíróságoknak meg kell hajolniuk az Európai Unió új realitásai előtt.²⁶ Bár az új politikai szakirodalom döntő jelentőségű új felismeréseket hozott, még mindig a Stein és Weiler által kidolgozott alkotmányos paradigmán belül íródott. Ennek következtében a központi narratíva a sikeres alkotmányozás progresszív története maradt.

Ironikus módon, figyelembe véve az új politikatudományi irodalom megjelenését, a terület jogtudósai már az 1990-es évek közepén elkezdték felülvizsgálni az alkotmányos paradigmát, ha nem is az annak alapjául szolgáló alapvető történelmi narratívát. Ezt a jelentős szemléletváltást részben a Maastrichti Szerződés kialakítása, amely a három pillér közül kettőből az Európai Bíróságot távol tartotta, valamint a német alkotmánybíróság híres maastrichti ítélete²⁷ váltotta ki. Ez utóbbiban a német legfelsőbb bíróság ugyan de facto elfogadta az európai jog végrehajtási rendszerét, de komolyan megkérdőjelezte az európai jog autonómiáját és alkotmányos jellegét.²⁸ Az európai közjog - érveltek - a nemzeti szintről történő delegálás eredménye, és ebben az értelemben a nemzeti alkotmányoknak és azok őreinek - a nemzeti legfelsőbb bíróságoknak - van alárendelve.²⁹ Az európai alkotmányos gyakorlattal szembeni tartós nemzeti ellenállásnak ez az emlékeztetője komoly átértékelésre készítette az uniós jogtudósokat az európai jog természetét illetően. Mivel ideológiai okokból az alkotmányos nevezőhöz akartak ragaszkodni, a tudósok továbbfejlesztették az európai alkotmányosságot.³⁰ Új elméletek és konceptualizációk sokasága jelent meg, ezek között olyan próbálkozások, amelyek az európai alkotmányos jogrendet

26. *Lásd id.* 38. o. (kifejtve, hogy a nemzeti bíróságok elfogadták az európai jog elsőbbségét, mert "a kompromisszum jobb, mint a jogi anarchia"). *Lásd általában* KAREN ALTER, THE EUROPEAN COURT'S POLITICAL POWER (2009) (amely számos olyan cikket tartalmaz, amelyben Alter korábbi kutatásaira reflektál).

27. Bundesverfassungsgericht [Bverfg] [Szövetségi Alkotmánybíróság] okt. 12., BverfGE (1993,155,Németország1992).

28. *Lásd* PETER LINDSETH, POWER AND LEGITIMACY: RECONCILING EUROPE AND THE NATION-STATE 183-87 (2010) (megjegyezve, hogy a határozat számos tényezőt megkérdőjelezett, köztük "az EU autonóm demokratikus legitimitációjának hiányát").

29. *Vö. id.* 166-89. o. (a maastrichti ítélet új szemszögből történő értelmezése).

30. *Lásd általában* Matej Avbelj, *Questioning EU Constitutionalisms*, GERMAN9 L.J. 1 (2008) (az európai alkotmányelmélet diverzifikációjának elemzése az 1990-es évektől kezdődően).

erősebb normatív dimenzió, az alkotmányos pluralizmus³¹ elfogadása és a vitát tanácskozásként³² való ábrázolása, vagy az európai alkotmányosság új jogi formaként való újrafogalmazása a nemzeti szuverenitás westfáliai paradigmáján túl.³³

Az alkotmányos paradigma nyilvánvaló válsága akkor vált teljessé, amikor a közelmúltban számos különböző tanulmány kezdte megkérdőjelezni az alkotmányos paradigma alapfeltevéseit és legfontosabb empirikus következtetéseit. Lisa Conant amerikai politológus megkérdőjelezte azt az elképzelést, hogy a nemzeti igazságszolgáltatási szervek és a tagállamok elfogadták az új európai jogállamiságot, dokumentálva, hogy milyen mértékben "tartalmazták az igazságszolgáltatást".³⁴ Peter Lindseth amerikai jogtudós úgy találta, hogy az európai alkotmányosság - mind az Európai Bíróság esetjogának formájában, mind a tudományos elemzésekben - kitérőt jelentett az európai integráció mélyebb és legitimebb jogi gyökereihez képest, amelyek szerinte inkább a nemzeti intézmények adminisztratív delegálásán nyugodtak.³⁵ Végül pedig új, Bourdieu-re épülő szociológiai irodalom jelent meg, amely először vizsgálta szisztematikusan a jogászok szerepét az európai építkezésben.³⁶ Az olyan tudósok, mint Mikael Rask Madsen és Antoine Vauchez azt állították, hogy az európai alkotmányosság, beleértve az akadémiai változatot is, csupán a jogászok önérvényesítési kísérletét jelentette, és valójában nem volt több, mint egy közönséges

31. *Lásd pl.*, Joseph Weiler, *The Reformation of European Constitutionalism*, 35 J. COMMON MKT. STUD. 97 (1997) (megjegyezve, hogy a normatív vita az alkotmányosság reformált vitájának "védjegye").

32. *Lásd pl.*, Mattias Kumm, *Az alkotmányos konfliktus jogtudománya: Constitutional Supremacy in Europe Before and After the Constitutional Treaty*, 11 EUR. L.J. (2622005) (azt állítva, hogy az európai jogban a pluralizmusnak az a sajátos típusa, amely "a gyakorlatban elkerülheti a konfliktust").

33. *Lásd pl.*, Neil Walker, *The Idea of Constitutional Pluralism*, 65 MOD. L. REV. 317 (2002) ("Az alkotmányos pluralizmus elismeri, hogy a poszt-veszfáliai világban számos különböző alkotmányos helyszín és folyamat létezik, amelyek inkább heterarchikus, mint hierarchikus mintázatban vannak kialakítva").

34. *Lásd* LISA CONANT, JUSTICE CONTAINED: LAW AND POLITICS IN THE EUROPEAN UNION 3 (2002) (a "zárt igazságszolgáltatás" meghatározása: az a jelenség, amikor az EU-tagállamok az Európai Bíróság egyes ítéleteinek engedelmeskednek, ugyanakkor figyelmen kívül hagyják az ítéletek nagyobb horderejű következményeit).

35. *Lásd* LINDSETH, *Supra* 28. lábjegyzet, 168-69. o. (azt állítva, hogy a maastrichti döntés legfontosabb szempontja az volt, hogy a parlament hatásköröket ruházott át a közösségi intézményekre).

36. *Lásd általában* SCHEINGOLD, THE RULE OF LAW IN EUROPEAN INTEGRATION, *fentebb* 16. lábjegyzet (a legfontosabb elődöt képviseli, amely a jogászok szerepére is összpontosít); Schepel & Wesseling, *fentebb* 4,165-88. lábjegyzet (az első Bourdieu-féle elemzés a jogászok szerepéről az Európai Unióban).

a jogalkalmazóvá válás folyamata.³⁷

Az európai közjog gyökereiről és természetéről szóló új történeti elemzések a kritikai tanulmányok e legutóbbi hullámának részét képezik.³⁸ A történészek későn érkeztek a területre, és kétségtelenül a meglévő magyarázatok elméleti elemei inspirálják őket. Mindazonáltal fontos rámutatni, hogy a történettudomány módszertana alapvetően különbözik akár a jogtól, akár a társadalomtudományokétól. A történészek kevésbé összpontosítanak a kifejezett elméleti megközelítés előmozdítására. Sokkal inkább az, hogy a lehető legjobb dokumentációs és szóbeli bizonyítékokat azonosítsák az európai közjogot alakító történelmi folyamatok elemzéséhez. A levéltári források kulcsfontosságúak, mivel a történelmet alakító események többsége valójában zárt ajtók mögött, személyes hálózatokban vagy olyan eseményeken zajlott, amelyekről a korabeli sajtó kevésbé tudósított. Az új történeti kutatás először tett szisztematikus erőfeszítéseket a közelmúltban megnyitott levéltárak felhasználására, személyes archívumok felkutatására és interjúk készítésére.³⁹ Ennek eredményeként empirikusan jobban megalapozott elbeszéléseket kínál arról a társadalmi világról, amelyben az európai közjog formálódott, mint a legtöbb

37. Pl. Niilo Kauppi & Mikael Rask Madsen, *Institutions et Acteurs: Rationalité, Réflexivité et Analyse de l'UE*, 25 POLITIQUE EUROPÉENNE 87 (2008) (az EU szociológiai szemszögből történő vizsgálata, szemben a közgazdaságtannal, a joggal vagy a politikatudományokkal); Antoine Vauchez, *The Force of a Weak Field: Law and Lawyers in the Government of the European Union (For a Renewed Research Agenda)*, 2 INT'L POL. SOC. 128 (2008) (az európai integrációt alakító társadalmi-történelmi és szociológiai tényezőket vizsgálva).

38. Lásd általában Rasmussen, *Constructing and Deconstructing "Constitutional" European Law*, fenti lábjegyzet (3az európai közjog tanulmányozásának történeti megközelítésének leírása).

39. A legújabb szociológiai szakirodalom is alkalmaz archívumokat, bár erős elméleti hajlammal párosulva. Lásd pl. Julie Bailleux, *Comment l'Europe Vint au Droit: Le Premier Congrès International d'études de la CECA (Milan-Stresa 1957)*, 60 REVUE FRANÇAISE DE SCIENCE POLITIQUE 295 (2010); Antonin Cohen, *Constitutionalism Without Constitution: Transnational Elites Between Political Mobilization and Legal Expertise in the Making of a Constitution for Europe*, 32 L. & SOC. INQUIRY 109 (2007) (számos archív dokumentumra hivatkozva mutatja be, hogy az európai integráció története kulcsfontosságú a jogszociológiával kapcsolatos kérdések megértéséhez); Antoine Vauchez, *The Transnational Politics of Judicialization: Van Gend en Loos and the Making of EU Polity*, 16 EUR. L.J. 1 (2010) [a továbbiakban Vauchez, *The Transnational Politics of Judicialization*] (azzal érvelve, hogy "a [*Van Gend en Loos* és *Costa*] határozatok körüli vita lehetőséget nyitott a jogi szakértők és ezek az úriemberek-jogpolitikusok számára, hogy az EK-politikát szakmai és politikai ambícióiknak jobban megfelelő módon - azaz igazságügyi szempontból - átformálják").

jogi és társadalomtudományi szakirodalom, és ily módon döntően hozzájárul az általánosítási és elméletalkotási kísérletekhez.⁴⁰

Bár az európai közjog megalapozásának és fejlődésének történeti vizsgálata még gyerekcipőben jár, már most össze lehet foglalni az általa kínált új felismeréseket. Amint látni fogjuk, a kialakulóban lévő történeti beszámoló revizionista, amely alapvető módon megváltoztatja az európai közjogot alakító tényezőkről alkotott képünket, a kulcsfontosságú szereplőkről és arról, hogy a vizsgált történelmi folyamatokat hogyan lehetne pontosabban megfogalmazni. A következő három szakasz rávilágít a történeti kutatás hozzájárulására annak megértéséhez, hogy mely szereplők voltak fontosak, hogyan kell megérteni azt, amit a történészek az európai közjog alkotmányos gyakorlatának neveztek, és végül hogyan fogadták be az EU tagállamai az európai jogot.

III. MELY SZEREPLŐK ALAKÍTOTTÁK AZ EURÓPAI KÖZJOGOT?

Az európai közjog fejlődésében fontos szereplők azonosítása tekintetében a történeti kutatás megerősíti, de egyben el is mélyíti a közelmúlt tendenciáit. A meglévő szakirodalomban az a tendencia mutatkozik, hogy a főként a bíróságokra - az Európai Bíróságra és a nemzeti bíróságokra - összpontosító elemzésbe egyre inkább új szereplői kategóriákat vonnak be. Stein híres 1981-es cikkében a Bizottság, a Tanács és a tagállamok jogi tanácsadóit, valamint az uniós tudományos életet is hozzáadta a területhez.⁴¹ Alter és Stone Sweet később a magánpereseket is hozzáadta a keverékhez.⁴² Az utóbbi időben az olyan tudósok, mint Lisa Conant kutatásai azt vizsgálták, hogy a különböző társadalmi szereplők, például a szakszervezetek, a nőmozgalmak és a környezetvédelmi mozgalmak hogyan

40. *Lásd* THE HISTORY OF THE EUROPEAN UNION: ORIGINS OF A TRANS- AND SUPRANATIONAL POLITY 6-8195072 (Wolfram Kaiser et al. eds., 2009) (általánosabb értekezés a történeti módszertan európai tanulmányokban való alkalmazásáról).

41. *Lásd* Stein, *Supra* note 1 (tizenegy különböző esetet vizsgálva és kategorikusan elemezve a különböző szereplők szerepét az alkotmányos kérdésekben).

42. *Lásd* Stone Sweet & Brunell, *The European Court and the National Courts*, 23. lábjegyzet, 66-97. o. (elismeri, hogy a jogi integráció "bensőséges kapcsolatokat" foglal magában a magánjogi peres felek, a nemzeti bíróságok és az EB között); *lásd még* ALTER, ESTABLISHING THE SUPREMACY OF EUROPEAN LAW, *supra* note *preface*17, (megjegyzi, hogy a magánjogi peres felek számára lehetővé teszi, hogy ügyeket az EB elé vigyék, ami megkülönbözteti az uniós jogrendszert más nemzetközi jogrendszerektől).

döntő fontosságú az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatának politizálásában az ellenszegülő nemzeti bíróságokkal, közigazgatásokkal és kormányokkal szemben.⁴³ Végül a Bourdieu-ihlette szociológusok a jogászokra mint a szakemberek sajátos társadalmi csoportjára összpontosítottak, sajátos habitusukkal és érdekeikkel.⁴⁴

A történeti kutatás megerősíti a meglévő kutatások által már vizsgált különböző szereplők fontosságát, de számos új, eddig viszonylag figyelmen kívül hagyott szereplőtípussal is kiegészül. Európai szinten a történeti kutatások, valamint a fent említett Bourdieu-ihlette szociológiai tanulmányok jelentős előrelépést tettek annak megértésében, hogy a Fédération Internationale pour le droit Européen ("FIDE") keretében és körül a hivatásos jogászok és akadémikusok transznacionális hálózatai hogyan támogatták és legitimálták az Európai Bíróság esetjogát és alkotmányos gyakorlatát az 1960-as évek elejétől kezdve.⁴⁵ Világosan bemutatta, hogy az uniós jog akadémiai diszciplínája hogyan játszott kulcsszerepet az európai közjog történetében. Végül az Európai Parlament jogi bizottságának szerepe a közelmúltig nem volt feltárva, pedig egyértelműen fontos szerepet játszott a

43. CONANT, *fenti* megjegyzés 34.

44. Lásd Antoine Vauchez, *Hogyan váljunk transznacionális elitte: Lawyers' Politics at the Genesis of the European Communities (1950-1970)*, in PARADOXES OF EUROPEAN LEGAL INTEGRATION (129 Hanne Paterson et al. eds., 2008) (az elmélet legközérthetőbb bemutatása).

45. Lásd Karen Alter, *Jurist Advocacy Movements in Europe: (az európai integrációban betöltött szerepe)*, in THE EUROPEAN COURT'S POLITICAL POWER, 27. lábjegyzet, 63. o. [a továbbiakban: Alter, *Jurist Advocacy Movements in Europe*] (a különböző pártok és magánszemélyek munkájának bemutatása a jogi integráció és az euro-jog előmozdítása érdekében); Antoine Vauchez, *The Making of the European Union's Constitutional Foundations: The Brokering Role of Legal Entrepreneurs and Networks*, in TRANSNATIONAL NETWORKS IN REGIONAL INTEGRATION: GOVERNING EUROPE 83-1945 108 (Wolfram Kaiser et al. eds., 2010) (egy olyan eset leírása, 1964amikor két FIDE-tag merész állításokat tett az integráció támogatására); Morten Rasmussen, *Establishing a Constitutional Practise: The Role of the European Law Associations*, in SOCIETAL ACTORS IN EUROPEAN INTEGRATION: POLITY-BUILDING AND POLICY-MAKING 1992-1958 173 (Wolfram Kaiser & Jan-Henrik Meyer eds., 2013) [a továbbiakban: Rasmussen, *The Role of the European Law Associations*] (arra utalva, hogy a FIDE jelentőségét a növekvő alkotmányozás megértésének kialakításában túlértékelték, mégis releváns tényezőként kell elismerni); Alexandre Bernier, *Constructing and Legitimizing: Transnational Jurist Networks and the Making of a Constitutional Practice of European Law*, 21 CONTEMP. EUR. HIST. 399, 406 (2012) (felsorolva a FIDE fontos előnyeit az európai jog fejlődésében).

az európai intézmények összehangolt kísérlete az Európai Bíróság alkotmányos gyakorlatának támogatására és legitimálására.⁴⁶

Nemzeti szinten a történelmi kutatások azt sugallják, hogy túl kell lépniünk a külügyminisztériumok klasszikus jogi tanácsadóin.⁴⁷ Az európai közjog számított, és azt több minisztérium a kezdetektől fogva követte. Mind az igazságügyi, mind a külügyminisztériumokban dolgozó tisztviselők fontos szerepet játszottak abban, hogy az egyes tagállamok hogyan érzékelték és fogadták az európai jogot. A nemzeti minisztériumok archívumaiba pillantva gyakran nyomon követhetjük az európai esetjogról folytatott szisztematikus és kifinomult vitát.⁴⁸ Időnként a nemzeti közigazgatások megpróbálták ellenőrizni a befogadás folyamatát, mint például Dánia esetében, ahol az Igazságügyi Minisztérium informálisan koordinálta a bírói karral a választ, és közvetlenül ellenőrizte, hogy a dán bíróságok hány (azaz nagyon kevés) és milyen előzetes hivatkozást küldjenek az Európai Bíróságnak.⁴⁹ Emellett a nemzeti jogtudósok között az európai jog státuszáról folytatott küzdelem komolyan hátráltatta az európai közjoggal kapcsolatos valódi tanulmányi programok létrehozását a tagállamok jogi karain.⁵⁰ Következésképpen az uniós jog független akadémiai területének kialakulását nagyon széleskörűen kell elemeznünk ahhoz, hogy megfelelően megértsük, hogyan fogadta és alakította az európai közjogot a jogi tudományok.⁵¹ Végezetül, okkal feltételezhetjük, hogy az általános

46. *Lásd általában* Guillaume Sacriste, *L'Europe est-elle un État comme les Autres? Retour sur la Distinction Public/privé au Sein de la Commission Juridique du Parlement Européen des Années 1960*, 2012 CULTURES & CONFLICTS 35 (2012) (szociológiai tanulmány az Európai Parlament jogi bizottságáról). Ann-Christina Lauring Knudsen új történelmi tanulmánya jelenleg a jelen szerző által irányított "Towards a New History of European Public Law" (Az európai közjog új története felé) című új kollektív kutatási projekt keretében készül (<http://europeanlaw.saxo.ku.dk>).

47. *Vö.* Stein, *Supra* 1. lábjegyzet, 1-2. o. (a külügyminisztériumokban dolgozó jogászokat az európai igazságszolgáltatási folyamat "domináns csoportjaként" említi).

48. Példakéért keresse fel a francia igazságügyi minisztérium (Archive Nationales, Fontainebleau) vagy a külügyminisztérium (La Courneuve) levéltárainak gyűjteményeit.

49. Peter Pagh, *Præjudicelle forelæggelser og Juridisk Specialudvalg*, UGESKRIFT41 FOR RETSVÆSEN (3052004).

50. A FIDE-nek a tagállamokra gyakorolt nem túl sikeres hatásáról lásd Bernier, *supra* note és 45, Rasmussen, *The Role of the European Law Associations*, *supra* note. 45.

51. A közelmúltban jelent meg egy sikeres kísérlet erre a német esetekkel. *Lásd* ANNA KATHARINA MANGOLD, GEMEINSCHAFTSRECHT UND

az újságok és a média által formált közvélemény időnként fontos szerepet játszott a nemzeti bíróságok álláspontjának meghatározásában az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatának kulcsfontosságú ítéleteiben, mint például a közelmúltban a német alkotmánybíróság *Solange-ügyben hozott* híres ítélete kapcsán. 1974.⁵²

A történeti kutatás végül jobb képet ad a különböző szereplők pontos szerepéről. Eddig különösen az európai közjog első három évtizedére összpontosítva a történeti kutatás képes volt dokumentálni, hogy a legfontosabb fejlemények némelyike hogyan zajlott az Európai Bíróság és a nemzeti bíróságok tárgyalótermein kívül. Az egyik példa erre Hollandia alkotmányos reformjai a ésban 1953, amelyek 1956-bevezették a nemzetközi jog elsőbbségének fogalmát a holland jogrendbe, és ennek következtében megteremtették a terepet az európai közjog alkotmányos gyakorlatának kialakításához 1963-ban és 1964-ben.⁵³ Ezek a reformok egy széles körű jogi és politikai küzdelem részét képezték Hollandiában a nemzetközi jog szerepéről az országban, de a végrehajtó hatalom és a nemzeti parlamentek szerepét is érintették az igazságszolgáltatással szemben egy olyan országban, ahol az alkotmányos felülvizsgálatot törvénytelennek tekintették.⁵⁴ Egy másik példa a Főhatóság Jogi Szolgálat/Európai Bizottság szerepe az európai közjog alkotmányos gyakorlatának kialakításában és előmozdításában.⁵⁵ Egy további példa

DEUTSCHES RECHT. DIE EUROPÄISIERUNG DER DEUTSCHEN RECHTSORDNUNG IN HISTORISCH-EMPIRISCHER SICHT (2011). Az uniós jog akadémiai alkotmányos gyakorlatának általános vizsgálatát a következő három évben Rebekka Byberg doktorandusz hallgató fogja elvégezni a Koppenhágai Egyetemen a "Towards a New History of European Public Law" projekt keretében. *Lásd a 46. lábjegyzetet és a kísérő szöveget.*

52. DAVIES, *fenti* megjegyzés 3.

53. Karin Van Leeuwen, *Demokratikus aggályokról és jogi hagyományokról: The Dutch 1953 and 1956 Constitutional Reforms 'Towards' Europe*, 21 CONTEMP. EUR. HIST. (Special Issue No. 3) 357 (2012) (az 1950-es évek elején végrehajtott holland alkotmányreformok elemzése annak érdekében, hogy az európai jog fejlődésének természetéről másfajta nézetet nyújtson) (kifejtve, hogy a holland reformok nemcsak a holland szupranacionális szervezetekben való holland tagság feltételeit határozták meg, hanem azt az elképzelést is bevezették, hogy a nemzetközi jognak elsőbbséget kell élveznie az egymással ellentétes nemzeti jogszabályokkal szemben).

54. *Id.* (2012) (az 1950-es évek elején végrehajtott holland alkotmányos reformok elemzése, hogy az európai jog fejlődésének természetéről másfajta véleményt nyújtson).

55. Morten Rasmussen, *Az európai jog alkotmányos gyakorlatának kialakítása: Az Európai Végrehajtó Bizottság Jogi Szolgálatának története, 1952-65* CONTEMP. EUR. HIST. (3. sz. különszám) (375,2012381) [a továbbiakban: "Az Európai Parlament és az Európai Parlament"].

és a közelmúltig teljesen ismeretlen volt, hogy a német közigazgatás és kormány a legmagasabb szinten milyen mértékben vett részt a német alkotmánybíróság Solange-döntésének következményeinek kezelésében.⁵⁶

Összefoglalva, a legújabb történelmi kutatások azt sugallják, hogy az európai közjog fejlődését alakító szereplők és társadalmi erők nagyon széles körű megértésére van szükségünk, ugyanakkor pontos bizonyítékokat is szolgáltatnak arra vonatkozóan, hogy pontosan melyik szereplő befolyásolta az európai közjog kulcsfontosságú eseményeit és folyamatait.

IV. AZ EURÓPAI KÖZJOG ALKOTMÁNYOS GYAKORLATA... A TRANSZNACIONÁLIS SZINT

Az új történelmi kutatások egyik legfontosabb hozzájárulása az európai közjog történetének talán legfontosabb kérdéskörét érinti: hogyan és miért alakult ki egy alkotmányos gyakorlat, és milyen mértékben fogadták el azt a nemzeti kormányok, közigazgatások és bíróságok. Az első fejezetben tárgyalt klasszikus, mainstream narratíva szerint a kulcsszereplő az Európai Bíróság volt. Esetjogán keresztül a bíróság egy alkotmányos, proto-föderális jogrendet épített ki Európa számára.⁵⁷ Az EB-nek sikeresen sikerült meggyőznie a nemzeti bíróságokat, hogy európai bíróságként járjanak el, így az 1990-es évek elejére az új Európai Unióban valódi föderalizált jogállamiság létezett.

A történelmi kutatások még nem adhatnak teljes képet arról, hogyan alakult az európai közjog alkotmányos gyakorlata az 1950-es évek közepétől napjainkig. A legújabb történelmi elemzések azonban - még ha csak részlegesen is - új fontos empirikus részletekkel, valamint az alkotmányos gyakorlat természetének revizionista értelmezésével egészítik ki az alkotmányos gyakorlatot. Ebben a szakaszban az európai szinten zajló folyamatokra összpontosítunk.

Rasmussen, *Establishing a Constitutional Practice of European Law*] (megjegyezve, hogy a legtöbb európai jogtudós akkoriban vonakodott a fejlődő jogot alkotmányos szemszögből szemlélni).

56. DAVIES, *fenti* megjegyzés 3.

57. Vö. KELEMEN, *Supra* 17. lábjegyzet, 4-6. o. (azzal foglalkozik, hogy az Európai Bíróság és a nemzeti bíróságok közötti kapcsolat nem volt szándékos, ami megkérdőjelezi, hogy valóban létezik-e tagállami ellenőrzés).

szinten, a nemzetek feletti intézményekben és a különböző transznacionális hálózatokban, ahonnan az alkotmányos gyakorlat vitathatatlanul származik. A következő részben azt vizsgáljuk meg, hogy a tagállamok politikája és joga hogyan adott konstitutív keretet az európai közjog fejlődésének, miközben a különböző nemzeti szereplők ellenálltak az alkotmányos gyakorlatnak, és aláásták azt.

Ami az alkotmányos gyakorlat kialakítását illeti, a közelmúltban végzett történelmi kutatások sokkal világosabb képet adtak arról, hogy mi vezérelte a folyamatot.⁵⁸ Az európai jog alkotmányos víziója a közvetlenül a háború utáni időszakban az európai egységért indított különböző mozgalmakban gyökerezett, amelyek az európai újjáépítés föderális modelljét részesítették előnyben, amely alapvetően szakított volna a kontinens veszélyesnek vélt nacionalista múltjával.⁵⁹ A nemzeti kormányok soha nem fogadták el teljes mértékben a föderális elképzeléseket.⁶⁰ Az Európa Tanács keretében az 1940-es évek végén a szövetségi unióra vonatkozó tervek, valamint az Európai Védelmi Közösségre és az Európai Politikai Közösségre vonatkozó tervek az 1950-es évek elején mind meghiúsultak. Ugyanakkor befolyásos politikai és jogi körökben jelen volt az az elképzelés, hogy az európai integrációnak alkotmányjogi alapokon kell nyugodnia, és magában kell foglalnia egy európai legfelsőbb bíróságot.⁶¹

Az ESZAK-ot 1951-ben, illetve az EGK/Euratomot 1951-ben létrehozó európai szerződések 1957formálisan nemzetközi jogi jellegűek voltak, és a szerződő felek irányították őket. Ezek a nemzetközi jog klasszikus jellemzőit tartalmazzák, a legmarkánsabban az EGK-Szerződésben, amely szerint a nemzeti bíróságok kizárólagos hatáskört kaptak az európai jog alkalmazására a nemzeti jogrendekben.⁶² Az EGK-Szerződés, amely

58. *Lásd általában* CONTEMP21. EUR. HIST. (3. sz. különszám) (2012).

59. *Lásd* Cohen, *fenti* jegyzet, 39,113-20. o.

60. *Lásd id.* 109-35. o. (azzal érvelve, hogy a föderalizmus a II. világháborút követően az európai egység előmozdításának eszközeként jelent meg, de a különböző európai államok nem hajtották végre teljes mértékben).

61. *Lásd id.* 115-23. o. (utalva arra, hogy az európai alkotmány gondolata felkeltette a fontos jogászprofesszorok és jogalkalmazók figyelmét); Morten Rasmussen, *The Origins of a Legal Revolution - The Early History of the European Court of Justice*, 14 J. EUR. INTEGRATION HIST. 77, 80-81 (2008) (tárgyalja, hogy az 1950-es évek elején befolyásos politikai csoportok kezdeményezték az Európai Politikai Közösség alkotmányának kidolgozását és az amerikai Legfelsőbb Bíróság mintájára egy európai legfelsőbb bíróság létrehozását).

62. *Lásd például a Római Szerződést*, 2. lábjegyzet, 2. cikk. 215. cikk (kimondja, hogy a szerződésen kívüli felelősség esetében az európai tagállamok jogában közös jogelveket kell alkalmazni).

1958 után a központi alapdokumentum, lényegében egy olyan Közösséget hozott létre, amelyben a tagállamok kormányai (együttesen) alkotják a jogszabályokat, a nemzeti közigazgatások és bíróságok pedig végrehajtják és alkalmazzák az európai jogot a tagállamokban. A Bizottság csupán kezdeményezte a jogalkotási aktusokat, ellenőrző feladatot látott el, hogy a tagállamok teljesítik-e kötelezettségeiket (amit a 169. cikkben felvázolt, viszonylag gyenge jogsértési eljárás segített az Európai Bíróság előtt), és bizonyos mértékig és általános szinten tanácsot adott, hogy a nemzeti közigazgatások hogyan alkalmazzák az európai jogot. Tekintettel arra, hogy az EGK célja a tagállamok társadalmi és gazdasági stabilitása szempontjából kiemelkedő jelentőségű közös piac létrehozása volt, érthető, hogy a kormányok olyan közösségi rendszert hoztak létre, amelyben a nemzeti államok mind politikai, mind közigazgatási szinten mélyen részt vettek az európai politika kialakításában. Amit kialakítottak, az nem egy föderális államforma volt, annak ellenére, hogy látszólag létezett egy proto-föderális intézményi struktúra, beleértve egy bíróságot és egy közgyűlést, hanem inkább egy olyan rendszer, amelyben a nemzeti kormányok megpróbálták ellenőrizni az európai közpolitikák döntéshozatalát, alkalmazását és igazgatását.⁶³ A Miniszterek Állandó Képviselőinek Tanácsa ("COREPER") és albizottságainak felemelkedése, és következésképpen a nemzeti közigazgatásoknak az európai közigazgatási térbe való kiterjesztése az 1960-as években ugyanennek a tendenciának a kifejeződésének tekinthető.⁶⁴ Az európai integráció szabályozási jellege egyértelműen annak a kiterjesztése volt, amit Peter Lindseth a háború utáni közigazgatási állammak nevezett egy új európai térbe.⁶⁵

Az EGK-Szerződés általános felépítése és a háború utáni átalakulás mélyebb tendenciái ellenére azonban az EGK-szerződés és a háború utáni

63. *Lásd általában* ANDRE M. DONNER, THE ROLE OF THE LAWYER IN THE EUROPEAN COMMUNITIES (1968) (árnyalt jogi értékelést ad arról, hogy a nemzeti hatáskörök hogyan fonódtak össze teljes mértékben a Közösség minden dimenziójával, és elutasítja azt az elképzelést, hogy az európai jog autonóm lehet). Mivel az EGK-ban nem volt két külön politikai döntéshozatali vagy igazgatási szint, a föderális jogrend nem felelt volna meg a tényleges társadalmi, közigazgatási és politikai gyakorlatnak.

64. *Lásd általában* Ann-Christina L. Knudsen & Morten Rasmussen, *A European Political System in the Making 1958/1970: The Relevance of Emerging Committee Structures*, 14 J. EUR. INTEGRATION HIST. 51 (2008) (többek között a COREPER háttérét és az európai rendszer kialakulásában betöltött szerepét tárgyalja).

65. LINDSETH, *fenti* jegyzet, 28,180-87. o.

Az európai államoknak a jóléti államok és a modern gazdaságok szabályozási igényeinek való megfelelés érdekében a szerződések jogi szerkezetébe ugyanakkor diszkrét föderalista elemeket illesztettek be. A föderalista elképzelést először a német delegáció terjesztette elő 1951-ben a Párizsi Szerződésben, majd később egy jogi szakértőkből álló bizottság az EGK-Szerződésben 1957-ben.⁶⁶ Az alkotmányos vagy föderalista elemek között szerepelt a Bíróság alapvető célkitűzése, a jog fenntartása, ami azt jelentette, hogy ki kell alakítani egy európai jogállamiságot, vagy németül "*Rechtsgemeinschaft*"-ot (az 164EGK-Szerződés cikke), valamint az előzetes döntéshozatalra utalási mechanizmus, amely végül is fontos szerepet játszott abban, hogy az EB kialakíthassa ítélezési gyakorlatát (az 177EGK-Szerződés cikke).⁶⁷

A legtöbb nemzeti közigazgatás úgy gondolta, hogy rendes nemzetközi szerződésekkel van dolga, de az ESZAK, majd később az Európai Bizottság főhatóságában a Jogi Szolgálat és annak igazgatója, Michel Gaudet másképp gondolta. A szövetségi eszmék által inspirált Gaudet úgy vélte, hogy az EBH-nak nem a törvény betűjét kell értelmeznie, védve a szerződő felek szuverenitását, ahogyan az a nemzetközi jogban állítólag hagyomány volt.⁶⁸ Ehelyett a bíróságnak a szerződések szövetségi céljaira kellene összpontosítania, és teleológiai módszerrel kellene fejlesztenie a Közösségek hatáskörét, hogy a Főhatóság vagy a Bizottság a szerződések céljainak eléréséhez szükséges politikákat folytathassa.⁶⁹ Elutasították azt a meggyőződést, hogy az ESZAK és az EGK jogi természete túlmutat a nemzetközi jogon, nem

66. Anne Boerger-De Smedt, *La Cour de Justice dans les Négociations du Traité de Paris Instituant la CECA*, 14 J. EUR. INTEGRATION HISTORY 7, 28-29 (2008) [a továbbiakban Boerger-De Smedt, *La Cour de Justice*].

67. *Lásd a Római Szerződést*, 2. lábjegyzet, cikkek. 164., 177. cikk (kimondja, hogy a Bíróság biztosítja a Szerződés jogszerű alkalmazását, és hogy előzetes döntéshozatali hatáskörrel rendelkezik); Boerger-De Smedt, *La Cour de Justice*, 66. lábjegyzet (megállapítva, hogy a Római Szerződésről folytatott tárgyalások során a jogászok - különösen a németek - hangsúlyozták az egységes európai joggyakorlat kialakításának fontosságát, amelyben az Európai Bíróság a Szerződés értelmezése tekintetében a legfőbb bírói testületként járna el); Anne Boerger-De Smedt, *Negotiating the Foundations of European Law, 1950-57: The Legal History of the Treaty of Paris and Rome*, CONTEMP21. EUR. HIST. 339 (Special Issue No. 3) (2012) [a továbbiakban Boerger-De Smedt, *Negotiating the Foundations of European Law*].

68. Rasmussen, *Az európai jog alkotmányos gyakorlatának kialakítása*, *supra* megjegyzés 55.

69. *Id.*

csak a nemzeti jogi vitákban, például a német közjog leghíresebb helyszínén, a *Deutsche Staatsrechtslehrer* kongresszusokon és 1953 a nemzetközi jog tudósai 1959,⁷⁰ is, akik az ESZAK-ot csupán a nemzetközi jog egy részhalmazának tekintették.⁷¹ Végül, 1958 előtt az EBH nem követte a Jogi Szolgálat példáját, és általában tartózkodott attól, hogy esetjogában túlságosan doktrinális területre lépjen, valószínűleg a bírói kar összetételének köszönhetően.⁷²

Ez az EGK 1958-as megalakulásával megváltozott. Mivel az EGK-szerződés jogi eszközei szerények voltak, és elégtelennek tekinthetők a teljes közös piac megteremtésének nagy céljához, a Jogi Szolgálat teleológiai érvelése sokkal inkább értelmet nyert, mint az ESZAK esetében. Végül is a közös piac a jövőben nagy jelentőséggel bírt a tagállamok társadalmi számára, ami sokkal jobban megfelelt a teleológiai értelmezési módszer alapjául szolgáló implicit föderalista feltételezéseknek. Ezzel szemben az ESZAK az EDC/EPC júliusi bukása után csupán 1954, egy szűk szén- és acélközösséget alkotott, amelynek politikai jövője kétséges volt. Ekkor már kevésbé számított, hogy az EGK-szerződés kialakításának célja pontosan az volt, hogy a politikai és adminisztratív irányítás a nemzeti intézmények kezében maradjon.

Az 1960-as évek első felében több tényező is hozzájárult ahhoz, hogy a Jogi Szolgálat jogfilozófiája általános áttörést ért el. Először is, Hollandia 1953-as és 1956-os alkotmányos reformjai bevezették azt a gondolatot, hogy

70. *Begriff und Wesen des sozialen Rechtsstaates. Die auswärtige Gewalt der Bundesrepublik Berichte und Aussprache zu den Berichten in den Verhandlungen der Tagung der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer zu Bonn am 15. und 16. Oktober 1953* (Nachdr. d. Ausg. 1954); *Das Grundgesetz und die öffentliche Gewalt internationaler Staatengemeinschaften. Der Plan als verwaltungsrechtliches Institut Verhandlungen der Tagung der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer zu Erlangen vom 7. bis 9. Oktober 1959* (Nachdr. d. Ausg. 1960), Lásd 1968.DAVIES, *supra* note (e viták jelentőségét és következményeit 3tárgyalja a német recepció szempontjából).

71. *Lásd pl.* Eugenio Greppi, *A propos du caractère supranational de la C.E.C.A.: Récentes contributions scientifiques, Les cahiers du Bruges, Recherches européennes*, 1956, Quaterly I, 2539; Bailleux, *supra* note 39 (azt állítva, hogy az ESZAK-ot nemzetek feletti jogelvek szabályozzák).

72. Rasmussen, *Establishing a Constitutional Practice of European Law*, 55. lábjegyzet (megjegyzí az Európai Bíróság összetételének 1958-as változását és az európai jog alkotmányos értelmezése felé való elmozdulást).

a nemzetközi jog a nemzeti joggal szemben akkor volt szuverén, ha az "bárcire nézve kötelező", vagy - kissé félreérthető kifejezéssel - önvégrehajtó volt.⁷³ A parlament által - először a holland kormány ellenében - 1952-ben elfogadott reformok kifejezetten az európai közjog új rendszerére hivatkoztak az új, messzemenő, a nemzetközi jogban egyedülálló klauzula indoklásaként.⁷⁴ Az EGK-Szerződésben az előzetes hivatkozások rendszerének bevezetésével a holland ügyvédek - a holland európai jogi egyesület által szervezett - lehetőséget láttak arra, hogy megerősítsék az európai jog érvényesítését Hollandiában és az egész EK-ban. A kérdés az volt, hogy az európai közjog, beleértve a szerződéseket is, milyen mértékben "önvégrehajtó".⁷⁵ Az ilyen záradékoknak automatikusan elsőbbséget tulajdonítanak a holland alkotmányos kontextusban, de valószínűleg a többi tagállamban vagy Luxemburgban is állásfoglalást kényszerítenének ki az európai jog elsőbbségének kérdésében. A holland bíróságok többször is felvetették ezt a kérdést, és általában véve az 1960-as évek első felében az előzetes döntéshozatali mechanizmus fejlődését vezették, az első tizennyolc ügyből tizenötöt elküldve.⁷⁶

Másodszor, a tagállamokban létrejöttek az európai jogi mozgalmak. A francia *Association des Juristes Européens* volt az első 1954-ben, amelyet 1958 és 1961 között hasonló egyesületek követtek a többi tagállamban. Az 1961-évi szervezésben megalakult a FIDE.⁷⁷ Az európai jogi egyesületek kulcsfontosságú kapcsolatot jelentettek az uniós jog kialakulóban lévő tudományos és szakmai területe és az európai intézmények között, és fontos szerepet játszottak az Európai Bíróság doktrínáinak legitimálásában és népszerűsítésében a nemzeti kormányok, közigazgatások, bíróságok, cégek és jogtudósok körében. Ezenkívül alkalmanként mozgósítottak

73. *Id.*

74. Van Leeuwen, *Supra* note 53.

75. Lásd Rasmussen, *Establishing a Constitutional Practice of European Law*, 55. lábjegyzet (megjegyezve a vitát arról, hogy az EGK-Szerződés 12. cikke önvégrehajtó volt-e, és milyen mértékben teremtett "a nemzeti bíróságok előtt alkalmazandó jogokat a polgárok számára").

76. *Id.*

77. Lásd FIDE, FÉDÉRATION INTERNATIONALE POUR LE DROIT EUROPÉEN, <http://www.fide2012.eu/FIDE/id/81/> (utolsó látogatás 2013. március 24.) (amely szerint a FIDE egy olyan szervezet, amely "az európai uniós jog és az uniós intézmények, valamint a tagállamok jogrendszerével való kölcsönhatásuk kutatására és elemzésére összpontosít").

fontos ügyekben az előzetes hivatkozások rendszerén keresztül, ahogyan az a *Van Gend en Loos* ügyben is történt.⁷⁸ Végül az Európai Bíróságon belüli egyensúly többé-kevésbé véletlenül változott a szövetségi irányba a két új bíró, a francia Robert Lecourt és az olasz Alberto Trabucchi kinevezésével.⁷⁹ Ezek a tényezők együttesen biztosították a jogi ügyet, és megváltoztatták az EBH hozzáállását a Jogi Szolgálat jogfilozófiájához.

Ennek eredményeképpen az Európai Bíróság két alapvető jelentőségű ítéletében - az 1963⁸⁰. évi *Van Gend en Loos* és az 1964. évi *Costa kontra E.N.E.L. ítéletben* - elfogadta⁸¹ a Jogi Szolgálat jogfilozófiáját az európai jog érvényesítése tekintetében. Az európai jogi normák - még a szerződéses cikkek is - közvetlen hatállyal és elsőbbséggel rendelkezhetnek az ellentétes nemzeti joggal szemben. Az Európai Bíróság a nemzeti bíróságok előzetes hivatkozásai alapján hozta meg a végső döntést. Az ítéletek alapjául szolgáló érvelés szükségszerűen teleologikus volt. A Római Szerződések nem tartalmazták általános elvként az európai jog közvetlen hatályát és elsőbbségét.⁸² Valójában még a jogi szakértői bizottság - bármennyire is szövetségi irányultságúak voltak - sem tervezte az EGK-Szerződésről folytatott tárgyalások során, hogy az előzetes hivatkozás mechanizmusa alternatív végrehajtási mechanizmussá váljon, amely védi az egyes polgárokat a tagállami végrehajtás hiányosságaival szemben.

78. Alter, *Jurist Advocacy Movements in Europe*, *Supra* note 45, 69-79. o.; lásd Rasmussen, *The Role of the European Law Associations*, *Supra* note 45, 173-74. o. (a FIDE-hez hasonló jogi egyesületek jelentőségét az uniós jog alakításában az Európai Bíróságra gyakorolt befolyásuk révén); Vauchez, *The Transnational Politics of Judicialization*, *Supra* note 39, 116-18. o. (leírja, hogy a FIDE hogyan emelte ki a *Van Gend en Loos* jelentőségét az Európai Bíróság döntése előtt).

79. Lásd általában Rasmussen, *Constructing and Deconstructing "Constitutional" European Law*, *Supra* note 3, 9-15. o. (Lecourt és Trabucchi hatását tárgyalva az Európai Bíróságra).

80. Lásd általában a C-26/62. sz. *Van Gen en Loos kontra Administratie der Belastingen* ügyet, E1963.C.R. 1.

81. Lásd általában a C-6/64. sz. *Costa kontra E.N.E.L.* ügyet, E1964.C.R. 587.

82. Lásd Rasmussen, *Establishing a Constitutional Practice of European Law*, 55. lábjegyzet. A tanácsi rendeletek közvetlenül alkalmazandóak voltak, de elsőbbségük a nemzeti alkotmányos követelményektől függött, legalábbis a *Costa v.*

E.N.E.L. ítélet. A tanácsi irányelvek kerethatározatok voltak, amelyeket a nemzeti közigazgatások önállóan alkalmazhattak, az általuk megfelelőnek ítélt eszközök megválasztásával. Ami a szerződéses cikkeket illeti, látszólag egyetértés volt abban, hogy az EGK-Szerződés 85. és 86. cikke közvetlen hatályú, még akkor is, ha a nemzeti joggyakorlat 1960-ban és 1961-ben nem értett egyet ezzel.

a közigazgatásokat európai kötelezettségeikről.⁸³ Bár a szerződések érvényesítésének megerősítése érdekében bevezetett doktrínák ellentmondásosak és meglepőek lehettek a tagállamok számára - Belgium, Hollandia és Németország, valamint a Bíróság saját főtanácsnoka ellenezte a *Van Gend en Loos*-ügyben a közvetlen hatály elvét -, a gyakorlati következmények mégis korlátozottak voltak.⁸⁴ Az Európai Bíróság először óvatosan a doktrínákat olyan szerződési cikkekre korlátozta, amelyek negatív kötelezettségeket, azaz a tagállamokra vonatkozó, a *Van Gend en Loos*-ügyhöz hasonlóan a cselekvéstől való tartózkodásra vonatkozó kikötéseket jelentettek, és megállapította, hogy a tagállamok nem emelhetik a vámokat a vámok lebontása során (cikk 12 az EGK-Szerződés).⁸⁵ Az Európai Bíróság később először kiterjesztette a doktrínákat további szerződéses cikkekre, és végül az 1970-es években ellentmondásos és csak részben sikeres kísérletet tett arra, hogy a tanácsi irányelvek bizonyos típusait közvetlenül hatályossá nyilvánítsa.⁸⁶

A *Van Gend en Loos*-ügytől kezdve az európai intézmények és a FIDE mozgósítottak az Európai Bíróság új, forradalmi doktrínáinak támogatására. Walter Hallstein bizottsági elnök már a *Costa kontra E.N.E.L.* ítélet meghozatala előtt az Európai Parlament előtt tartott nyilvános beszédében kiállt az európai jog elsőbbsége mellett. Hasonlóképpen egy brosúrát is kiadtak, amelyben Hallstein és Nicola Catalano volt bíró kifejtette, hogy az európai jog szükségszerűen a közvetlen hatály és a szupremácia alapelvein nyugszik. A *Costa kontra E.N.E.L.* ítéletet követően az Európai Parlament jogi bizottsága Gaudet irányításával egy

83. Lásd Boerger-De Smedt, *Negotiating the Foundations of European Law (Az európai jog alapjainak tárgyalása)*, fentebb 67. lábjegyzet, 353-54. o. A *Groupe de rédaction* úgy vélte, hogy a Bizottság és a nemzeti kormányok az egyéni érdekeket a jogsértési eljárás eszközeivel fogják védeni (a Bizottság esetében a 169. cikk, a nemzeti kormányok esetében a 171. cikk). *Id.*

84. Vauchez, *The Transnational Politics of Judicialization (A bíraskodás transznacionális politikája)*, lásd a következő39. lábjegyzetet. 12.

85. Rasmussen, *Establishing a Constitutional Practice of European Law*, 55. lábjegyzet, 391-94. pont. Lásd általában a Római Szerződés, 2. lábjegyzet, 2. cikk. 12. cikke (amely kimondja, hogy "a tagállamok tartózkodnak attól, hogy egymás között új behozatali vagy kiviteli vámokat vagy azonos hatású díjakat vezessenek be").

86. Francesca Bignami, Conference Report, Biennial Conference of the European Union Studies Association, Comparative Law and the Rise of the European Court of Justice (2011. március 3-5.), elérhető21, a <http://www.eustudies.org/files/2011%20program%20final.pdf> honlapon (az összes érintett fél tartózkodása a tanácsi irányelvek közvetlen hatályának megadásával kapcsolatban, valamint az Európai Bíróságnak a szabályt megállapító ügyek sorozata).

jelentés, amely jóváhagyta az európai jog új doktrínáit, és azt javasolta, hogy a tagállamok fogadják el az európai közjog kötelező jellegét. A FIDE 1963 októberében, a második hágai kongresszuson tett nyilvános nyilatkozatában szintén támogatta a közvetlen hatály érvényesülését, nemzeti szinten pedig szemináriumokat és konferenciákat szerveztek az új doktrínák ismertetésére és népszerűsítésére a nemzeti közönség és a jogi elit számára. Mindent egybevetve, 1964-ben és 1965-ben meglehetősen nagyszabású kampány zajlott az EB új doktrínáinak támogatására.⁸⁷ Az uniós jogtudományok kialakulóban lévő területe számára az új doktrínák az európai jogot a nemzetközi jogtól és a belső jogtól egyaránt elkülönülő új jogterületként határozták meg, amelyet érdemes volt önállóan tanulmányozni. Az uniós jogot már a hat tagállam néhány európai tanulmányi központjában oktatták. Most egyre több egyetemen kezdtek európai jogi tanszékeket létrehozni, és számos uniós jogi folyóiratot alapítottak. Az, ahogyan az Európai Bíróság alkotmányos gyakorlata alakította az uniós jog korai akadémiai területét, és a FIDE-nek az Európai Bíróság esetjogának szószólójaként betöltött korai szerepe erős nyomot hagyott a tudományos elemzésben.

Mi vezetett az alkotmányos gyakorlat kialakulásához az európai közjogban? A fent bemutatott új történet azt sugallja, hogy az alkotmányos gyakorlat áttörése nem a funkcionális nyomás vagy a Római Szerződésekből fakadó egyértelmű jogi logika eredménye volt. Valójában úgy tűnik, hogy a jogi és politikai erők túlnyomórészt elleneztek a Római Szerződések alkotmányos értelmezését. Az, hogy ez mégis megtörtént, a tényezők összetett halmazának és a véletlennek az együttesére és véletlenszerűségére vezethető vissza. A bizonyítékok továbbá rámutatnak arra, hogy a Főhatóság Jogi Szolgálat/a Bizottság milyen fontos szerepet játszott az európai jog korai fejlődésében, és azonosították a szolgálatot motiváló föderalista ideológiát és intézményi érdekeket. Végül a történet bemutatta, hogy az európai intézmények és a transznacionális hálózatok mozgósítása hogyan próbálta meg

87. Lásd általában Vauchez, *The Transnational Politics of Judicialization*, u.o. (részletesen 39kifejtve, hogy ez a mozgósítás az új, forradalmi európai bírósági doktrínák támogatására a *Van Gend en Loos* és a *Costa*-ítéleteket követően jött létre); lásd még Rasmussen, *Establishing a Constitutional Practice of European Law*, u.o. (55. lábjegyzet), 394-96. o. (megjegyezve, hogy a második és harmadik FIDE-konferencia a közvetlen hatályról és az elsőbbségről szólt, és így további támogatást nyújtott az új doktrínáknak).

legitimálja és előmozdítja az alkotmányos gyakorlatot. Az áttörés következhéppen messze nem csak az Európai Bíróság műve volt.

Milyen jellegű volt a folyamat? Ezek a következtetések azt sugallják, hogy csak az európai intézmények és a transznacionálisan hálózatba tömörült, Európa-barát jogászok gyenge koalíciója támogatta az alkotmányos gyakorlatot. Az olyan európai helyszíneken, mint az Európai Parlament vagy a FIDE kétévente megrendezésre kerülő kongresszusai, az áttörést jelentős fejleménynek érezhették. A tagállamokban azonban a nemzeti közigazgatási és jogi elitek nagyon eltérő nézeteket vallottak az európai integráció jogi természetéről, és általában nem feltétlenül osztották a lelkesedést. Az alkotmányos forradalom az 1980-as évek közepe előtt csak igen korlátozott hatást gyakorolt a tagállamokra, amint azt az alábbiakban látni fogjuk.

V. AZ EURÓPAI KÖZJOG ALKOTMÁNYOS GYAKORLATA - A BÍRÓSÁGOK SZEREPE TAGÁLLAMOK

Az európai közjog recepcióját a tagállamokban egészen a közelmúltig az alkotmányos paradigma által kínált értelmezés uralta. A feltételezés az volt, hogy a tagállamok fokozatosan elfogadták az európai közjogot, és az 1990-es évek elejére létrejött az európai jogállamiság.⁸⁸ Ezt a következtetést abból vonták le, hogy a kormányok viszonylag keveset tettek az Európai Bíróság befolyásának visszaszorítására, és ezt erősítették meg a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti párbeszéd alakulásának elemzése. 1991-re a nemzeti felsőbíróságok látszólag mindannyian de facto elfogadták az alkotmányos gyakorlatot.⁸⁹ A Maastrichti Szerződés kialakítása és a német alkotmánybíróság maastrichti ítélete azonban

88. *Lásd pl.* ALTER, ESTABLISHING THE SUPREMACY OF EUROPEAN LAW, supra note 17, 27-33. o. (az európai jogállamiság megteremtésének magyarázata); Joseph Weiler, *A Quiet Revolution: The ECJ and Its Interlocutors*, 26 COMP. POL. STUD. 510, 510-17 (1994) (azt állítva, hogy ennek az alkotmányos paradigmának egyes hívei úgy találták, hogy az európai alkotmányos doktrína hatása a nemzeti autonómia korlátozása volt az európai közjog elveinek való engedelmesség révén).

89. *Lásd pl.* C-213/89. sz. ügy, Regina kontra közlekedési államtitkár, 1991 E.C.R. 603 (megállapítva, hogy a közösségi jog értelmezése során a nemzeti bíróságnak "figyelembe kell vennie, hogy a nemzeti jog valamely szabálya az egyetlen akadály, amely kizárja az ideiglenes intézkedés meghozatalát, és ezt a szabályt hatályon kívül kell helyeznie"); *lásd még* Raoul Georges Nicolo & Another, [1990]1 CMLR (173) Conseil d'Etat, Ass., 198920. október) (Államtanács, Közgyűlés) (az EGK-Szerződésnek a Francia Köztársaságra való alkalmazása).

azt sugallta, hogy ezek a következtetések még akkor is elhamarkodottak, ha csak az európai közjog "magas politikáját" vesszük figyelembe.⁹⁰ A legújabb kutatások mostanra azt mutatják, hogy a legtöbb tagállamban a nemzeti bíróságok és közigazgatási szervek nem feltétlenül alkalmazták szisztematikusan az európai jogot, és ha mégis, akkor sem volt garancia arra, hogy figyelembe veszik az Európai Bíróság ítélezési gyakorlatát.⁹¹ Még nem létezik szisztematikus empirikus elemzés arról, hogy a nemzeti bíróságok általában hogyan alkalmazták az európai jogot az egyes tagállamokban. Ahogy Michal Bobek nemrégiben érvelt, nem feltételezhetjük, hogy a nemzeti bíróságok részéről a hallgatás szükségszerűen azt jelenti, hogy az európai jogot minden releváns esetben alkalmazzák; az általános bizonyítékok inkább arra utalnak, hogy nem ez a helyzet.⁹² Hasonlóképpen, a közelmúltban végzett társadalomtudományi kutatások feltárták, hogy a tagállamok közigazgatási gyakorlata gyakran figyelmen kívül hagyja, vagy akár tudatosan korlátozza az Európai Bíróság ítélezési gyakorlatának jogi és gyakorlati következményeit.⁹³ Bár az európai jog tagállami recepciójának történeti kutatása még gyerekcipőben jár, az előzetes eredmények megerősítik ezt a szkeptikusabb felfogást azzal kapcsolatban, hogy a tagállamok milyen mértékben fogadták el az európai közjog alkotmányos gyakorlatát. Ki kell emelni, hogy az új történeti szakirodalom az 1986 előtti időszakra összpontosít.

A Párizsi és a Római Szerződések tárgyalásainak történeti elemzéseit feltárták, hogy a legtöbb nemzeti kormány és diplomata milyen mértékben gondolta úgy ezeket a szerződéseket és az Európai Bíróságot, mint

90. *Lásd általában* Bundesverfassungsgericht [Bverfg] [Szövetségi Alkotmánybíróság] 1993. október 12., BverfGE 155, 1992 (német) (megismételve, hogy az EU jogát a tagállamok parlamentjeinek és népének kell támogatnia).

91. *Lásd általában* Michal Bobek, *A megvalósíthatóságról és a csendes elefántokról: Legitimacy of the Court of Justice and National Courts*, in *JUDGING EUROPE'S JUDGES: THE LEGITIMACY OF CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE EXAMINED* (Maurice Adams et al. eds., 2013), *elérhető a* http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2129683 oldalon (azzal érvelve, hogy a nemzeti bíróságokon az európai jogot érintő ügyek száma és az előzetes hivatkozások nagyon alacsony száma közötti eltérés egyértelműen arra utal, hogy a nemzeti bíróságok valószínűleg figyelmen kívül hagyják vagy nem ismerik az európai jogot).

92. *Id.*

93. *Lásd pl.*, CONANT, *Supra* 34. lábjegyzet, 3. o. (megjegyezve a tagállamok és a közigazgatási gyakorlat szerepét az európai közjog értelmezésében); *lásd még* Dorte Sindbjerg Martinsen, *Judicial Policy-Making and Europeanization: The Proportionality of National Control and Administrative Discretion*, 18 J. EUR. PUB. POLICY 944 (2011) (rámutatva, hogy a nemzeti végrehajtóknak számos eszköz áll rendelkezésükre az Európai Bíróság irányelveinek ellensúlyozására).

a nemzetközi jog hatálya alá tartozik.⁹⁴ Ez a hozzáállás egyértelműen tükröződött abban, ahogyan a nemzeti jogászok az 1950-es és 1960-as években a kormányaikat védték az Európai Bíróság előtt. Itt a nemzeti kormányok ismételten tiltakoztak az alkotmányos doktrínák felépítése ellen, a leghíresebb, amikor Belgium, Németország és Hollandia a *Van Gend en Loos*-ügyben a nemzeti bíróságok előtt elutasította azt az elképzelést, hogy az (12EGK-Szerződés) cikke egyéni jogokat teremthet a polgárok számára.⁹⁵

Amikor az Európai Bíróság a *Van Gend en Loos* és a *Costa kontra E.N.E.L.* ítéletekkel végrehajtotta jogi forradalmát, a nemzeti kormányok, közigazgatások és bíróságok hozzáállását figyelembe véve valószínűleg bölcsen döntött úgy, hogy a konkrét hatásokat először a végrehajtás tekintetében korlátozza. A nemzeti kormányok, közigazgatási szervek és felsőbbbíróságok azonnal felfigyeltek a helyzetre, amikor 1967-ben az Európai Bíróság fokozta a játékát, miután a bírói karban bekövetkezett változások olyan befolyásos föderalista bírákat hoztak, mint Pierre Pescatore.⁹⁶ Az 1970-es években az Európai Bíróság számos irányban fejlesztette az európai közjogot, de talán a végrehajtás és az emberi jogok kérdései váltották ki a legélesebb nemzeti reakciókat.⁹⁷ Ami a végrehajtás megerősítését illeti, az Európai Bíróság azt a rendkívül ellentmondásos lépést tette, hogy bizonyos típusú irányelveket közvetlenül hatályossá nyilvánított. Az irányelvek a Szerződések definíciója szerint (189. cikk)⁹⁸ és a tagállamokban úgy vélték, hogy kerethatározatok, amelyeket a nemzeti közigazgatásoknak jogukban áll saját választásuk szerint végrehajtani. Különösen a brit Lordok Háza és a francia Conseil d'État

94. Lásd Boerger-De Smedt, *La Cour de Justice*, fentebb 66. lábjegyzet (az európai integráció előrehaladásának elismerése az alapító szerződések alkotmányba iktatásával); Boerger-De Smedt, *Negotiating the Foundations of European Law*, fentebb 67. lábjegyzet, 354. o. (a nemzetközi joghoz hasonlóan működő közösségi jog megteremtésének tárgyalása).

95. Lásd Stein, *Supra* note 1, 25. o. (felsorolva számos kormányzati álláspontot a kulcsfontosságú doktrinális esetekről 1954-1980-tól 1980-ig).

96. Lásd Bill Davies & Morten Rasmussen, *From International Law to a European Rechtsgemeinschaft: Towards a New History of European Law, 1979, 1950* PUBLICATIONS EUR. UNION HISTORIANS (megjelenés alatt 2013) (megjegyezve, hogy az új bírák nem csak doktrinális, hanem generációváltást is jelentettek az igazságszolgáltatásban).

97. Lásd például a C-9/70 Grad kontra Finanzamt Traunstein ügyet, 1970 E.C.R. 826. Lásd általában Bignami, *fenti* lábjegyzet (a Grad ügy részletes 86elemzése).

98. Római Szerződés, *fentebb* említett cikk. 2, 189.

élesen reagált az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatára.⁹⁹ Franciaországban a nemzetgyűlés bevezette az úgynevezett Aurillac-módosítást, amely kimondja 1980., hogy a francia bíróságok nem alkalmazhatják az európai jogot a külügyminisztériumtól függetlenül.¹⁰⁰ Még ha a francia szenátus nem is hallgatott erre a felhívásra, az Európai Bíróságot most már figyelmeztették, és végül mérsékelte az irányelvekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatát.¹⁰¹ Az emberi jogok területén az EB ítélkezési gyakorlata szintén a legsúlyosabb nemzeti dorgálást váltotta ki. Az alkotmánybíróági gyakorlat alappillére, az elsőbbség, a háború utáni Európában a német identitás lényegét, az alapjogokat érintette. Mi történt az alapvető emberi jogok szent és sérthetetlen katalógusával, ha az európai jog felülírta a német alkotmányt azokon a területeken, ahol a szuverenitást átadták az EK-nak? A német alkotmánybíróság válasza nem pusztán *kompetencia-kompetencia* kérdése volt, ahogyan azt gyakran ábrázolták; valódi válasz volt a nemzeti jogi elit és a közvélemény komoly aggodalmaira, amelyeket az alapjogok alácsúszása miatt a még nem igazán demokratikus fejlődési stádiumban lévő európai intézmények okoztak.¹⁰²

Így az 1970-es években az EB alkotmányos gyakorlatot erősítő és elmélyítő lépései gyorsan a jogi "magaspolitika" konfliktusává alakultak. Ráadásul az a jogi "alacsony politika", hogy a nemzeti bíróságok hogyan alkalmazzák - ha egyáltalán alkalmazzák - az EB ítélkezési gyakorlatát vagy általában az európai jogalkotást, korántsem volt rendezett. Sajnos sem a jogtudományok, sem a társadalomtudományok, sem a történettudományok nem vizsgálták eddig szisztematikusan, hogy a nemzeti bíróságok ténylegesen milyen mértékben alkalmazták vagy alkalmazzák az európai jogot a nemzeti jogrendekben. A Közös Piac fejlődésével kapcsolatos legújabb történelmi kutatások azonban az 1960-as évektől az 1980-as évek közepéig arra utalnak, hogy a nemzeti közigazgatások és bíróságok nagymértékben megkerülték vagy figyelmen kívül hagyták az európai joganyagot.

99. *Lásd pl.*, ALTER, ESTABLISHING THE SUPREMACY OF EUROPEAN LAW, *Supra* note 17, 153. o. (az Európai Bíróság kiterjesztett hatáskörével szembeni francia kihívásokról).

100. *Id.* 151-57.

101. *Lásd* Bignami, *Supra* 86. lábjegyzet, 25-26. o. (megjegyezve, hogy az Európai Bíróság a közvetlen hatály alkalmazását egy "visszapattanó" elméletre helyezte át, amely az irányelveket csak az államokkal szemben tette kötelezővé, és ezért a bíróságon már nem lehetett magánszemélyekkel szemben felhasználni); *lásd pl.* C-152/84. sz. Marshall kontra Southampton & South-West Hampshire Area Health Auth. ügy, 1986 E.C.R. 737. o. (részben megállapítva, hogy egy irányelvre "lehet hivatkozni egy munkáltatói minőségében eljáró állami hatósággal szemben").

102. DAVIES, *fenti* megjegyzés 3.

törvény. Az 1986-os Egységes Európai Okmányig ("SEA") a tagállamok továbbra is a szegmentált nemzeti piacok politikájaként jellemezhető tevékenységet folytatták, hogy megvédjék a nemzeti társadalmi-gazdasági kompromisszumokat a liberalizáció lehetséges negatív következményeitől.¹⁰³ Az európai intézmények erőfeszítései a négy szabadság létrehozására nagyon komoly akadályokba ütköztek, és ha egyáltalán történtek, akkor legfeljebb darabos és késleltetett módon.¹⁰⁴ Az Európai Bíróság esetjogának a közös piac kiépítésében betöltött szerepéről szóló jogi és társadalomtudományi kutatások egészen más történetet meséltek el - olyat, amelyben az Európai Bíróság doktrínái fokozatosan lecsupaszítják a tagállamok egyedi és diszkriminatív közigazgatási gyakorlatát.¹⁰⁵ Az ilyen kutatások szűk, az Európai Bíróság esetjogára és a kormányok által a tárgyalóteremben vagy a Miniszterek Tanácsában közösen adott válaszokra való összpontosítása azonban azt jelenti, hogy a nemzeti közigazgatás és bíróságok potenciálisan diszkriminatív gyakorlatát nem vették kellőképpen figyelembe. A jövőbeni kutatásokra van szükség annak feltárásához, hogy pontosan milyen szerepet játszott az Európai Bíróság esetjoga a közös piac és az európai gazdasági és szociális ügyek európai parlamenti reformjának kialakításában, és hogy jobban megértsük, hogy a nemzeti közigazgatások és bíróságok milyen mértékben vették figyelembe az Európai Bíróság esetjogát.¹⁰⁶ Mindent egybevetve, a jelenlegi történetírás legalábbis azt sugallja, hogy a nemzeti ellenállás az alkotmányos gyakorlattal szembeni

103. *Lásd:* DIRK SPIERENBURG & RAYMOND POIDEVIN, *THE HISTORY OF THE HIGH AUTHORITY OF THE EUROPEAN COAL AND STEEL COMMUNITY: SUPRANATIONALITY IN OPERATION* (1994), 3-41, (utalva arra, hogy társadalmi-gazdasági okok vezettek a nemzeti piacok szegmentálódásához, ami viszont megakadályozta az európai egységet); EUR. COMM'N, *THE EUROPEAN COMMISSION, 1972-1958: HISTORY AND MEMORIES* (Michael Dumoulin ed., 2007) [a továbbiakban *THE EUROPEAN COMMISSION, 1958-1972: HISTORY AND MEMORIES*]; TOBIAS WITSCHKE, *GEFAHR FÜR DEN WETTBEWERB?: DIE FUSIONSKONTROLLE DER EUROPÄISCHEN GEMEINSCHAFT FÜR KOHLE UND STAHL UND DIE "REKONZENTRATION" DER RUHRSTAHLINDUSTRIE 1950* (1963/2009).

104. *Lásd* SPIERENBURG & POIDEVIN, 103. lábjegyzet, 1-5. o. (a liberalizációs folyamatot és az európai jog alkalmazását szkeptikusan szemlélő nemzeti jogrendek által támasztott akadályok leírása); WITSCHKE, 103. lábjegyzet; *THE EUROPEAN COMMISSION, 1958-1972: HISTORY AND MEMORIES*, 103. lábjegyzet. 103.

105. *Lásd* Margaret MacCown, *The Free Movement of Goods, in THE JUDICIAL CONSTRUCTION OF EUROPE* 109, 109 (2004) (következtetés: az Európai Bíróság a közös piacról alkotott elképzelését erőltette).

106. Az Európai Bíróság esetjogának a Közös Piac létrehozásában játszott szerepét Brigitte Leucht 1958-fogja1986 vizsgálni a Koppenhágai Egyetemen a jelen szerző által vezetett "Towards a New History of European Public Law" projekt keretében (<http://europeanlaw.saxo.ku.dk>).

az Európai Bíróság sokkal mélyebbre hatolt, mint azt eddig feltételezték. Ez az ellenállás az 1980-as években és valószínűleg azon túl is folytatódott.

Az új történeti kutatás emellett kulcsfontosságú módszertani meglátásokkal is szolgál. A tagállamok nem csupán az európai közjog címzettjeiként léptek fel; számos tekintetben ők adták a jogelmélet és a joggyakorlat szempontjából azt a konstitutív keretet, amelyből az európai közjog ki tudott fejlődni. Ezt a meglévő kutatások már jó ideje elismerik, különösen a német alkotmánybíróság Solange-joggyakorlatának esetében, amely mélyen befolyásolta az Európai Bíróság esetjogát.¹⁰⁷ Következésképpen a nemzeti bírúk az előzetes döntéshozatalra utalások mechanizmusán keresztül minden bizonnyal képesek voltak alakítani az európai közjog fejlődésének irányát, különösen akkor, ha magukévá tették az alkotmányos gyakorlat alapelveit.¹⁰⁸ A történeti kutatások azt mutatják, hogy a nemzeti alkotmányos rendszerek befolyásolták és keretbe foglalták azt, hogy az európai közjog hogyan fejlődhetett a nemzeti bíróságoknak az Európai Bíróság esetjogára adott egyedi válaszain túl. A tagállamok jogi kultúrája és jogi gyakorlata általában véve alapvető módon alakította az európai jog történetét. Peter Lindseth történeti elemzése a párizsi és a római szerződés tárgyalásairól azért figyelemre méltó, mert bemutatja, hogy az európai integrációhoz választott különböző jogi eszközök milyen szoros kapcsolatban álltak a nemzeti kontextusokban a közigazgatási jog háború utáni fejlődésével az európai integrációhoz választott különböző jogi eszközökkel.¹⁰⁹ Karin van Leeuwen úttörő elemzése a holland alkotmányos reformokról hasonlóképpen azt mutatja be, hogy a holland alkotmányos rendszer kialakítása a nemzetközi jog beépítése érdekében milyen módon teremtette meg a terepet az európai közjog fejlődéséhez, miután a 1958.¹¹⁰ holland alkotmányos rendszer a nemzetközi jog beépítése érdekében kialakult.

107. Lásd ALTER, ESTABLISHING THE SUPREMACY OF EUROPEAN LAW, 64-123. o. (lásd a 17,64-123. pontot).

108. Lásd általában *id.* 33-182. o. (az európai jog elsőbbségének francia és német bírói elfogadásáról, valamint arról, hogy ez hogyan alakította az európai közjog fejlődését).

109. Lásd LINDSETH, *Supra* note, 28,91-119. o. (a háború utáni nemzeti közigazgatási jog és az európai közjog közötti kapcsolat magyarázata).

110. Van Leeuwen, *Supra* 54. lábjegyzet, 357. o.; lásd Bruno de Witte & Monica Claes, *Report on the Netherlands, in THE EUROPEAN COURT AND NATIONAL COURTS - DOCTRINES AND JURISPRUDENCE: LEGAL CHANGE IN ITS SOCIAL CONTEXT* 178171, (Anne-Marie Slaughter et al. eds., 1998) (mege erősítve, hogy "az Európai Bíróság nézeteinek megfogalmazási módja a holland befolyás bélyegét viselheti").

a közvetlen hatály és a szupremácia doktrínájának az Európai Bíróság általi kialakítását mélyen befolyásolta a holland modell, amely csak a közvetlen hatályú európai jogi normáknak biztosított szupremáciát, és ezzel a nemzetközi jog szupremáciájának holland alkotmányos feltételét utánozta, nevezetesen azt, hogy az "bárcire nézve kötelező".¹¹¹ Összefoglalva, annak konstitutív jellege, hogy a nemzeti alkotmányos rendszerek és jogi kultúrák hogyan befolyásolták és alakították az európai közjogot, egy izgalmas új kutatási területet képez, amely minden bizonnyal hozzájárul az európai közjog történeti fejlődésének általános értelmezéséhez.

Végül, kétségtelen, hogy a tagállamok európai közjog kialakulásában betöltött szerepének történelmi elemzései összetettebb valóságot tártak fel, mint amilyenek a jelenlegi jogi és társadalomtudományi kutatások mutatják. A tagállamok recepciójáról nemrégiben Bill Davies által közzétett első szisztematikus történeti tanulmányban bemutatja, hogy az európai közjog recepciója nem szűkíthető le egyszerűen arra, hogy elsősorban az Európai Bíróság és a német bíróságok közötti kapcsolatra vonatkozzon.¹¹² Az 1950-es évektől kezdve szisztematikusán bevonta a politikusokat, számos minisztériumot, a nagy német jogtudományos elitet és a közvéleményt. Az európai intézmények alkotmányos gyakorlatának kialakítása következőképpen nemcsak a nemzeti bíróságok hatáskörét érintette, hanem mélyen gyökerező politikai érdekeket, a jogi kultúra kérdéseit és a nemzeti identitást is. A franciaországi és hollandiai történeti tanulmányok korai és részleges eredményei megerősítik az európai közjognak a nemzeti életre gyakorolt széles körű hatásait, és következőképpen azt sugallják, hogy a tagállamok szerepét sokkal átfogóbb vizsgálatokkal kell megközelítenünk.¹¹³

111. Bignami, *Supra* 86. lábjegyzet, 20-21. o.; lásd még De Witte & Claes, *Supra* 110. lábjegyzet, 178. o. (azt állítva, hogy "Hollandia az 1950-es évek folyamán ... fontos kísérleti terep volt a közvetlen hatály és a szupremácia elveinek, ahogyan azokat az Európai Bíróság az 1960-as években megfogalmazta").

112. DAVIES, *fenti* megjegyzés 3.

113. Alexandre Bernier (Koppenhágai Egyetem) és Karin Van Leeuwen (Amszterdami Egyetem) doktoranduszok nagy esettanulmányokat készítettek Franciaországról, illetve Hollandiáról. Hasonlóképpen, Jonas Pedersen doktorandusz (Aarhushi Egyetem) a következő három évben Dániáról készít esettanulmányt. Valamennyi projekt a Koppenhágai Egyetemen folyó "Towards a New History of European Public Law" projekt része, amelyet a jelen szerző (<http://europeanlaw.saxo.ku.dk>) irányít.

Összességében a történeti kutatások elkezdtek bizonyítani, hogy a tagállamok az eddig feltételezettnél összetettebb szerepet játszottak, megerősítették a közelmúlt társadalomtudományi és jogi kutatásait arról, hogy az alkotmányos gyakorlat feletti vita látszólag tartósan jellemezte az európai közjog történetét, és végül elkezdtek feltárni, hogy a nemzeti alkotmányos rendszerek és jogi kultúrák hogyan biztosítottak konstitutív keretet - a lehetőségek rögzített változatosságát - az európai közjog fejlődéséhez. Az alkotmányos gyakorlat első kialakulásának módjáról szóló résszel együtt ez a rész azt sugallja, hogy az alkotmányos paradigma klasszikus történeti narratíváját fel kell váltani az európai közjog új történetével - egy olyan történelemmel, amely feltárja az alkotmányos gyakorlat mélyebb jogi, társadalmi és politikai természetét, és egy olyan történelemmel, amely nem feltételezi, hogy a tagállamok fokozatosan elfogadták az alkotmányos gyakorlatot és az európai jogállamiságot.

VI. AZ EURÓPAI KÖZJOG ÚJ TÖRTÉNETE FELÉ

Hadd fejezzem be ezt a cikket annak hangsúlyozásával, hogy az európai közjog történeti kutatása még nagyon gyerekcipőben jár. Még mindig sok kérdés, sőt egész részterületek vannak, amelyek még feltáratlanok. Ebben az értelemben ez a cikk csupán egy előzetes kísérlet arra, hogy értékelést adjon arról, hogy a történészek mit tudnak elmondani nekünk az európai közjog fejlődéséről és természetéről. Azt is fontos hangsúlyozni, hogy a bemutatott érvek elsősorban az európai jog történetére vonatkoznak a 1950Hadd1986. foglalom össze röviden azokat a legfontosabb hozzájárulásokat, amelyeket a jelenlegi történeti írások kínálnak.

A történeti kutatás az európai közjog kialakulását és fejlődését a tagállamok és az európai intézmények tágabb társadalmi-gazdasági, jogi és politikai fejlődésének összefüggéseibe helyezi. A történeti elemzések bebizonyították, hogy az európai közjog fejlődésének megértéséhez a szereplők szélesebb körét kell bevonnunk.¹¹⁴ Nem elegendő pusztán az Európai Bíróságra és a nemzeti bíróságokra összpontosítani. A történeti elemzések döntő fontosságúak voltak, amelyek egy különálló és revizionista beszámolót nyújtottak mind az alkotmányos gyakorlat kialakulásáról és fejlődéséről, mind pedig arról, hogy ez a gyakorlat miként

114. Lásd általában Boerger-De Smedt, *La Cour de Justice*, *Supra* note. 66.

amelyet a tagállamok kaptak.

Az alkotmányos gyakorlatot több történelmi tényező együttese okozta, amelyek közül a legfontosabb a Bizottság Jogi Szolgálatának ügynöksége volt. Az európai intézményeket és az Európa-párti jogászok transznacionális hálózatát magában foglaló transznacionális szövetség támogatta. Bár az alkotmányos gyakorlat 1963-tól kezdve alakította az Európai Bíróság esetjogát, a tagállamokra gyakorolt hatása viszonylag korlátozott volt. Az 1980-as évek közepéig a tagállamok továbbra is nagyrészt úgy irányították a Közösséget, ahogyan azt az EGK-Szerződéssel elgondolták. A tagállamok ellenőrzése a döntéshozatal, az igazgatás és az európai jog alkalmazása felett volt a kiemelkedő jellemző. Ennek a folyamatos állapotnak az egyik fő oka - túl magának az Európai Bíróságnak az 1967 előtti kezdeti óvatosságán - az volt, hogy a nemzeti közigazgatások, bíróságok és általában a jogi elitek széles körben ellenálltak az alkotmányos gyakorlat doktrínáinak. A történelmi kutatások kimutatták, hogy az európai jog tagállami recepciója valójában mennyire összetett volt. Nemcsak hogy az eddig feltételezettnél nagyobb számú hazai szereplő vett részt benne, hanem a tagállami jogi normák és gyakorlat is nagymértékben befolyásolták az európai közjog fejlődését. A tagállamok tehát nemcsak az Európai Bíróság esetjogát fogadták be, hanem konstitutív szerepet játszottak az európai közjog általános fejlődésében is.

Az európai közjog történetének átfogó értelmezéseként, az 1980-as évek közepétől az 1980-as évek közepéig tartó időszakra összpontosítva az új történelmi kutatás elutasítja az alkotmányos paradigma kulcsfontosságú feltételezéseit, amelyek még ma is erősen hatalmukban tartják az uniós jog tudományos területét. Azt állítja, hogy az Európai Bíróságnak nem sikerült "alkotmányossá tennie" a Római Szerződéseket, még akkor sem, ha az uniós jogi diskurzus az 1980-as években egyre inkább ezt állította. A bíróság inkább a Bizottsággal és az Európai Parlamenttel, valamint az Európa-párti jogászok transznacionális hálózataival együtt egy olyan alkotmányos gyakorlatot támogatott az európai közjogban, amelyet a tagállamok - ahogyan azt állították - fokozatosan nem fogadtak el. Ehelyett az alkotmányos gyakorlatot a fontos nemzeti közigazgatási és jogi elitek folyamatosan vitatták és ellenálltak neki, ami nagymértékben visszafogta az EB ítélkezési gyakorlatának hatását a kulcsfontosságú tagállamokban.

Egyesek azt állítják, ahogy Alec Stone Sweet és Thomas Brunell is.

a nemzeti közigazgatások és bíróságok vitatása és ellenállása nem lephet meg bennünket.¹¹⁵ Lehet, hogy az európai jogrend a közigazgatási végrehajtás és a nemzeti bíróságok alkalmazása szempontjából széttöredezettnek tűnik, de ez nem sokban különbözik más szövetségi államoktól, például Kanadától vagy az Egyesült Államoktól.¹¹⁶ Az európai jogrendnek az észak-atlanti szomszédokkal való összehasonlítása minden bizonnyal kiemeli az Európai Bíróság esetjogának föderális elemeit, és ebben az értelemben könnyen adódik az a következtetés, hogy az Európai Unió hasonló alkotmányosodási és föderalizációs folyamatokon ment keresztül.¹¹⁷

Úgy gondolom, hogy ez a következtetés korai lenne, amíg nem rendelkezünk sokkal részletesebb történettel arról, hogy milyen tényezők és folyamatok alakították ki az európai jog történetét. Bár kétségtelenül fel lehet hozni azt az érvet, hogy az Európai Bíróság esetjoga fontos szövetségi doktrínákat tartalmaz,¹¹⁸ ebből nem következik, hogy a közigazgatási gyakorlat vagy a jog szerepe az Európai Közösségekben/Európai Unióban föderális jellegű lett volna.

115. Lásd általában Stone Sweet & Brunell, *Constructing a Supranational Constitution*, *Supra* note. 24.

116. *Id.* 100.

117. Lásd David M. Trubek, *Consumer Law, Common Markets and Federalism: Introduction and General Concepts*, in 3 INTEGRATION THROUGH LAW: EUROPE AND THE AMERICAN FEDERAL EXPERIENCE, 14, 14-26 (Mauro Cappelletti et al. eds., 1987) (az amerikai szövetségi rendszerben és az Európai Közösségben hozott fogyasztóvédelmi intézkedések összehasonlítása); Boerger-De Smedt & Rasmussen, *supra* note 11, at 9-10 (felvázolja a folyamatot, amelyet Stein az európai és az amerikai jog összehasonlító tanulmányának megalkotásához vállalt). Vö. Vincent Blasi, *Constitutional Limitations on the Power of States to Regulate the Movement of Goods in Interstate Commerce*, in 1 COURTS AND FREE MARKETS: PERSPECTIVES FROM THE UNITED STATES AND EUROPE 174 (Terrance Sandalow & Eric Stein eds., 1982) (az Egyesült Államok alkotmányozásának tárgyalása az államközi kereskedelemmel összefüggésben), Henry G. Schermers, *The Role of the European Court of Justice in the Free Movement of Goods*, in 1 COURTS AND FREE MARKETS: PERSPECTIVES FROM THE UNITED STATES AND EUROPE, *supra*, 222. o. (az Európai Unió föderalizációját elemezve "az áruk szabad mozgása tekintetében"). Az összehasonlítás normatív következménye nyilvánvaló lehetett a szerzők számára. Tudjuk, hogy Eric Stein számára is az volt, aki megszervezte azt a bellagioi konferenciát, 1977, amelyen az elsőként említett könyv szerzői találkoztak.

118. Lásd Giuseppe Martinico, *Reading the Others: American Legal Scholars and the Unfolding European Integration*, EUR11. J.L. REFORM 35-5035, (2009) (rámutatva, hogy az Európai Bíróság által alkalmazott szövetségi elveket az Egyesült Államok ihlette).

jogtudósok). De lásd T. Sandalow & E. Stein, *On the Two Systems: An Overview*, in COURTS AND FREE MARKETS: PERSPECTIVES FROM THE UNITED STATES AND EUROPE, 9-15 (azzal érvelve, hogy az amerikai szövetségi tapasztalatok nem befolyásolták az Európai Bíróságot).

természet. A jövőbeni kutatások fogják meghatározni, hogy az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata nagy horderejű és sikeres kísérletet jelentett-e az Európai Unió föderalizálására és alkotmányozására, vagy a bíróság nagyrészt kudarcot vallott ebben a törekvésében. Az olyan fogalmak, mint az európai alkotmány és az "alkotmányozás" mindig is mélyen normatív kísérletek voltak az Európai Bíróság esetjogának legitimálására és megerősítésére. Újra kell nyitnunk az európai közjog történetét azzal, hogy magunk mögött hagyjuk azt a felfogást, hogy az európai alkotmányt fejlesztett vagy szükségszerűen európai alkotmánnyá fog fejlődni. Csak így leszünk képesek felismerni, hogy az alkotmányos gyakorlat milyen mértékben volt vitatott, és ami még ennél is fontosabb, empirikusan nyomon követni, hogy az európai közjogot *ténylegesen* hogyan gyakorolták a Közösségben/Unióban és a tagállamokban. Ez a kritika ugyanúgy érvényes a jelenlegi kísérletekre is, amelyek az alkotmány fogalmának megmentésére irányulnak az európai közjoggal kapcsolatban. Megjegyzendő, hogy az európai közjog történetének ilyen értelmezése nem tagadja, hogy az Európai Bíróság valóban előmozdította az alkotmányos gyakorlatot, vagy hogy ez a gyakorlat áthatotta az Európai Bíróság esetjogát és az uniós jogot tudományos szinten. Nem jelenti annak az elképzelésnek az elutasítását sem, hogy az EB-nek esetjogán keresztül bizonyos mértékig sikeresen sikerült megerősítenie az európai intézmények föderális vonásait. Nem zárja ki annak lehetőségét sem, hogy az európai választópolgárok végül népszavazás útján elfogadják az európai alkotmányt.

Az alkotmányos igényen keresztül az Európai Bíróság legitimálására irányuló normatív próbálkozások helyébe az európai közjog fejlődése mögött álló hajtóerők pontosabb megértése lép. Csak saját történelmének kritikus és pontos megértése révén kezdheti el az EU ma kezelni azt a tartós legitimációs válságot, amely kísérti, és amely komolyan veszélyezteti az euró, és vele együtt az egységes európai piac és maga az unió megmentésére irányuló jelenlegi kísérleteket.